

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

Magistrantė:
Asta Pūraitė
Vilniaus Universiteto
Teisės fakulteto
V kurso tarptautinės ir ES teisės
studijų atšakos studentė

**KOLEKTYVINIS SAUGUMAS: TEORIJA IR
PRAKTIKA**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovas:
Doc.dr. Zenonas Petrauskas

Magistro darbo recenzentas:
Doc. dr. Dainius Žalimas

2006 – 2007 m.
Vilnius

TURINYS

Išvadas.....	3
I. Kolektyvinio saugumo samprata	5
1. Kolektyvinio saugumo ištakos ir raida	5
2. Tradicinė kolektyvinio saugumo samprata.....	6
II. Kolektyvinio saugumo pagrindai	6
III. Pasaulinė kolektyvinio saugumo sistema	7
1. Kolektyvinis saugumas Jungtinių Tautų Chartijos kontekste.....	8
2. Kolektyvinio saugumo principai	10
IV. Kolektyvinio saugumo sistemos mechanizmas ir kolektyvinio saugumo priemonės	13
1. Kolektyvinio saugumo sistemos mechanizmas	13
2. Kolektyvinio saugumo priemonių bruožai	14
V. Būtiniosios sąlygos kolektyvinio saugumo priemonių taikymui.....	16
1. Grėsmės taikai, taikos pažeidimo ar agresijos akto konstatavimas	16
2. Sprendimai dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo.....	24
VI. Kolektyvinio saugumo priemonių rūšys.....	26
1. Laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės	26
2. Kolektyvinio saugumo priemonės, nesusijusios su ginkluotosios jėgos panaudojimu	29
3. Kolektyvinio saugumo priemonės, susijusios su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu.....	35
4. Skubaus pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės	41
VII. Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymas.....	41
1. Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo privalomumas	41
2. Bendradarbiavimas vykdant kolektyvinio saugumo priemones.....	45
3. Konsultacijos	46
4. Teisė dalyvauti priimančioms sprendimams dėl kolektyvinio saugumo priemonių.....	47
5. Pareiga suteikti ginkluotąsias pajėgas kolektyvinio saugumo priemonių vykdymui	48
6. Ginkluotųjų pajėgų naudojimo planai ir Karo Štabo komitetas	48
Išvados	50
Santrauka	53
Summary.....	54
Šaltinių sąrašas	55
1. Norminiai teisės aktai	55
2. Specialioji literatūra ir akademiniai darbai.....	57
3. Praktinė medžiaga ir jurisprudencija	58

ĮVADAS

Tyrimų tikslas. Šio magistro darbo tyrimų tikslas – išanalizuoti teorijoje įtvirtinto ir praktikoje įgyvendinamo kolektyvinio saugumo modelį. Darbe teisiniu aspektu nagrinėjamas kolektyvinio saugumo sistemos veikimas, jis lyginamas su teorijoje suformuluota kolektyvinio saugumo idėja, siekiant atskleisti kolektyvinio saugumo teorijos ir praktikos skirtumus, jų problematiką. Darbe analizuojami tiek teoriniai, tiek praktiniai kolektyvinio saugumo aspektai – apžvelgiama kaip kolektyvinis saugumas veikia ir ar iš viso efektyviai veikia suverenių valstybių pasaulyje.

Tyrimų objektas ir metodai. Pirmuosiuose skyriuose analizuojamos kolektyvinio saugumo sampratos ištakos ir raida, taip pat – fundamentalūs kolektyvinio saugumo pagrindai. Kadangi šiuo metu kolektyvinį saugumą pasauliniu mastu įgyvendina tik Jungtinių Tautų Organizacija, todėl ji ir yra pagrindinis šio magistro darbo objektas. III-VII skyriuose nagrinėjamas Jungtinių Tautų, kaip pasaulinės kolektyvinio saugumo sistemos, mechanizmas. Remiantis lyginamuoju, istoriniu bei sisteminiu metodu analizuojamos kolektyvinio saugumo priemonės, jų rūšys, būtinosios sąlygos šių priemonių taikymui, taip pat aptariami kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo aspektai (pavyzdžiui, kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo privalomumas, valstybių narių bendradarbiavimas vykdant šias priemones, valstybių narių teisė konsultotis dėl priemonių vykdymo ir kita).

Nagrinėjamos problemos aktualumas, originalumas ir naujumas. Vis dažniau pasigirsta siūlymai reformuoti Jungtines Tautas. Tai grindžiama teiginiu, kad nors Jungtinės Tautos ir yra vienintelė pasaulinė organizacija, galinti užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą, tačiau ši organizacija ne visuomet veikia efektyviai ir veiksmingai. Todėl siūloma reformuoti tam tikrus Jungtinių Tautų veiklos aspektus. Šiame darbe nagrinėjama, kaip veikia kolektyvinio saugumo sistema, ir siekiama atskleisti, kurie kolektyvinio saugumo aspektai yra problematiški, kurie veiksniai užkerta kelią efektyviam kolektyvinio saugumo veikimui. Pastarieji kolektyvinio saugumo veiksniai ateityje galėtų būti reformuojami.

Nagrinėjant kolektyvinį saugumą nemažai dėmesio skiriama sąlygoms, kurioms esant galima taikyti kolektyvinio saugumo priemones. Jei egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas ir Saugumo Taryba tai konstatuoja – tada galima pasitelkti kolektyvinį saugumą ir panaudoti prievartos veiksmus prieš valstybes siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą. Tačiau JT Chartija tų būtinųjų sąlygų, kurioms esant „įsijungia“ kolektyvinio saugumo sistema, aiškiai neapibrėžia. Todėl dažnai kyla problemų jas aiškinant ir interpretuojant jų turinį, apimtį. Nuo to, ar atitinkama situacija bus laikoma grėsme taikai,

taikos pažeidimu ar agresijos aktu, priklausys ir kolektyvinio saugumo priemonių taikymas. Šiame magistro darbe pateikiami doktrinoje ir praktikoje vyraujantys sąvokų „grėsmė taikai“, „taikos pažeidimas“, „agresijos aktas“ aiškinimai. Remiantis naujausiomis tendencijomis (Aukšto lygio komisijos ataskaita „Saugesnis pasaulis: bendra mūsų atsakomybė“), aptariama, kokias situacijas komisija siūlo traktuoti kaip grėsmę taikai. Iš kitos pusės, pateikiama ir doktrina, kritiškai vertinanti komisijos siūlymus. Keliamas klausimas, ar iš tiesų komisijos minimos situacijos - tokios kaip didelio masto skurdas, aplinkos apsaugos pažeidimai, užkrečiamų ligų plitimas ir panašiai - turėtų būti sprendžiamos per kolektyvinio saugumo priemones.

Aptariant Jungtinių Tautų vykdomo kolektyvinio saugumo praktiką, siekiama atskleisti, kuriais atvejais realizuotas kolektyvinis saugumas atitiko teisinius Chartijoje įtvirtintus reikalavimus, o kuriais atvejais Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, taikydama kolektyvinio saugumo priemones, iš tiesų modifikavo tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą, o kuriais atvejais netgi veikė *ultra vires*. Darbe nagrinėjami ir valstybių narių atstovų pasisakymai, pareiškimai, atspindintys pritarimą arba nepritarimą Saugumo Tarybos veiksmams. *Opinio juris* yra ypač svarbi sprendžiant ar tam tikros kolektyvinio saugumo modifikacijos yra teisėtos ir priimtinos valstybėms narėms. Vienas iš fundamentalių kolektyvinio saugumo pagrindų yra politinis valstybių solidarumas ir konsensusas. Į tai būtina atsižvelgti siekiant kuo efektyvesnio ir veiksmingesnio kolektyvinio saugumo veikimo – kadangi dėl decentralizuoto kolektyvinio saugumo vykdymo - būtent valstybės narės ir įgyvendina kolektyvinio saugumo priemones.

Darbe nagrinėjami ir tie Jungtinių Tautų Chartijos straipsniai, kurie iš esmės trukdo efektyviai įgyvendinti kolektyvinį saugumą, pavyzdžiui, 43 straipsnis, kuriame įtvirtinti susitarimai dėl ginkluotės suteikimo, taip pat 44 straipsnis, kuris įtvirtina valstybių narių teisę dalyvauti priimančioms sprendimams dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo. Aptariami ir klausimai dėl Saugumo Tarybos rezoliucijų teisinio statuso valstybių nacionalinėje teisinėje sistemoje, bei valstybių narių neutraliteto statuso ir dalyvavimo karinėse priemonėse suderinamumo bei kita.

Svarbiausi šaltiniai. Nagrinėjant kolektyvinio saugumo teorinius ir praktinius aspektus remtasi Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos, Generalinio Sekretoriaus, Saugumo Tarybos dokumentais, autoritetingais tarptautinės teisės specialistų darbais. Tiriant valstybių praktiką, buvo pasitelkti atitinkamų valstybių dokumentai, pareiškimai, taip pat Tarptautinio Teisingumo teismo bei nacionalinių teismų jurisprudencija.

I. KOLEKTYVINIO SAUGUMO SAMPRATA

Kolektyvinis saugumas - tai galimybė būti valstybių šeimoje, kurią vienija tos pačios vertybės ir kuri siekia kartu jas ginti.¹

1. Kolektyvinio saugumo ištakos ir raida

Kolektyvinio saugumo sąvoka aptinkama jau „amžinosios taikos“ teorijose - Viljamo Peno (William Penn), Abe Pjero (Abbé St. Pierre) ir Imanuelio Kanto (Immanuel Kant) darbuose. Praktikoje kolektyvinio saugumo ištakos siekia XIX amžių, kuomet norėdamos užtikrinti taiką ir saugumą, galingosios Europos valstybės sukūrė Europos Koncertą. Pastaroji organizacija buvo sukurta ne tik užtikrinti jėgų pusiausvyrą, bendrai gynybai nuo išorinių pavojų, bet ir bendriems galingųjų valstybių veiksams prieš potencialų priešą šios organizacijos viduje.

1919 metais buvo įkurta Tautų Sąjunga - tarptautinė organizacija, paremta kolektyvinio saugumo idėja, ir siekianti išsaugoti tarptautinę taiką ir saugumą. Tačiau Tautų Sąjungos Statutas² įtvirtino gana netobulą kolektyvinio saugumo sistemą – karo nepaskelbė neteisėtu ir neuždraudė jėgos naudojimo *in toto*. Be to, Tautų Sąjungos kolektyvinio saugumo sistema turėjo ir kitų trūkumų, kurie išryškėjo praktikoje. Neefektyvų Tautų Sąjungos funkcionavimą lėmė ne tiek karo ir jėgos naudojimo neuždraudimas, o tai, kad nebuvo sukurtas centralizuotas aukščiausiasis sprendimų priėmimo organas. Tautų Sąjungos Statute buvo numatytas „savaiminis“ (automatiškas) sankcijų taikymas be išankstinio Tarybos ar Asamblėjos sprendimo. Statuto kūrėjai tikėjosi, kad toks sankcijų taikymas paspartins veiksmus prieš agresorių. Tačiau praktikoje „savaiminis“ sankcijų taikymas buvo labai decentralizuotas procesas, kuris pasižymėjo valstybių narių nesuderintais ir nekoordinuotais veiksmais (arba neveikimu). Tautų Sąjungos Statutas neįtvirtino privalomos narių pareigos dalyvauti prievartos veiksmuose. Pačioms valstybėms narėms buvo palikta teisė spręsti, koku mastu (ir ar iš viso) jos prisidės prie ekonominių, finansinių ir kitų sankcijų prieš agresorių. Dėl minėtų priežasčių Tautų Sąjunga, kaip kolektyvinio saugumo sistema, veikė nepakankamai efektyviai.

¹ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus paskaita Levo Gumiliovo Eurazijos universitete, 2000 gegužės 11 diena, oficialus vizitas Kazachstane, *elektroninė versija*: <http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=1159>.

² The Covenant of the League of Nations, 1919 birželio 28 diena, *elektroninė versija*: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>.

2. Tradicinė kolektyvinio saugumo samprata

Tradiciskai kolektyvinis saugumas apibrėžiamas kaip universali ar regioninė institucionalizuota sistema (tarptautinė organizacija), kurios narės įsipareigojo vieningai atsakyti į bet kokią agresijos aktą ar kitą neteisėtą jėgos panaudojimą, nukreiptą prieš šios sistemos narę.³ Kitais žodžiais tariant, kolektyvinis saugumas yra tokia valstybių sąjungos formavimo strategija, kuomet grupė valstybių susitaria viena kitos nepulti ir viena kitą ginti nuo valstybės, iš jų tarpo, puolimo.

Kolektyvinio saugumo ir kolektyvinės gynybos skirtumai

Kolektyvinio saugumo sistema turi būti atskirta nuo tradicinių karinių sąjungų, veikiančių pagal kolektyvinės gynybos principą. Pagrindiniai skirtumai būtų šie:

Pirma, tik kolektyvinio saugumo sistema yra paremta jėgos uždraudimo principu (išskyrus 2 išimtis: įgyvendinant savigynos teisę naudojama jėga, ir, kai jėgos naudojimą sankcionuoja aukščiausiasis kolektyvinio saugumo sistemos organas).

Antra, tiek kolektyvinio saugumo, tiek kolektyvinės gynybos sistemos narės privalo laikytis steigiamųjų sutarčių, tačiau kolektyvinės gynybos sistemos steigiamoji sutartis savo narių suverenias teises riboja mažiau, nei atitinkama kolektyvinio saugumo sistemos sutartis. Tradicinės karinės sąjungos (kolektyvinės gynybos sistemos) sutartis valstybei narei palieka teisę nuspręsti, ar prieš kitą sistemos narę buvo įvykdytas agresijos aktas ar ne, ir narė yra laisva pasirinkti, kokių veiksmų imtis. Tuo tarpu kolektyvinio saugumo sistemoje tokie sprendimai yra priimami aukščiausiojo organo, kurio sprendimai narėms teoriškai yra privalomi. (Tiesa, *šiuolaikinėse* karinėse sąjungose šis skirtumas ne toks ryškus - kadangi pastarosios (pvz. NATO) yra institucionalizuotos, ir jų organai gali priimti panašaus pobūdžio sprendimus.)

Trečia, kolektyvinio saugumo sistema yra orientuota į taikos ir saugumo išsaugojimą jos narių gretose. O kolektyvinės gynybos sistema yra orientuota atgrasinti potencialų agresorių iš išorės arba bent išlaikyti karinių jėgų pusiausvyrą tarp konkuruojančių sąjungų.

Atsižvelgiant į pokyčius kolektyvinio saugumo sistemoje (beveik visos pasaulio valstybės yra Jungtinių Tautų narės), jėgos naudojimo atvejų skirstymas į „vidinius“ ir „išorinius“ netenka praktinės reikšmės. Todėl riba tarp kolektyvinio saugumo ir kolektyvinės gynybos vis labiau nyksta.

II. KOLEKTYVINIO SAUGUMO PAGRINDAI

Veiksmingam kolektyvinio saugumo įgyvendinimui yra svarbios 3 prielaidos: karinio, politinio ir teisinio pobūdžio. Pirma, karinio pobūdžio reikalavimai yra fundamentalus

³ Delbruck, J., *Collective Security*, iš: *EPIL* I, p. 647-648.

pagrindas, kuriam esant kolektyvinis saugumas bus efektyvus. Karinio pobūdžio prielaidos reiškia, kad kolektyvinio saugumo sistemoje turi būti toks karinių pajėgų rezervas, kuris būtų pakankamas atgrasinti potencialų agresorių, bei pakankamas atremti galimus agresorius (ar kelių agresorių) veiksmus.

Antra, politinio pobūdžio prielaidos reiškia, kad tarp kolektyvinio saugumo sistemos valstybių narių turi būti tvirtas politinis solidarumas ir konsensusas. Svarbiausius sprendimus priima aukščiausiasis kolektyvinio saugumo organas, o kad šie sprendimai būtų efektyviai įgyvendinami reikalingas narių pritarimas. Tik tvirtas politinis solidarumas gali užtikrinti, kad bus imtasi vieningų veiksmų prieš agresorių.

Trečia, teisinio pobūdžio prielaidos yra tam tikrų teisinių principų ir normų visuma, kuriais remiasi kolektyvinio saugumo sistema. Pavyzdžiui, kolektyvinis saugumas grindžiamas tokiais teisiniais principais, kaip visiškas jėgos naudojimo draudimas, sprendimų įgyvendinimo privalomumas ir kiti.

III. PASAULINĖ KOLEKTYVINIO SAUGUMO SISTEMA

Šiuo metu yra viena beveik visas pasaulio valstybes apimanti kolektyvinio saugumo sistema – Jungtinių Tautų Organizacija (toliau vadinama – JT). Tiek teorija, tiek JT Chartija numato galimybę kurti regioninio pobūdžio kolektyvinio saugumo sistemas. Tačiau pastarosios dėl kelių priežasčių turėtų būti traktuojamos tik kaip pagalbinė JT kolektyvinio saugumo dalis. Pirmą, regioninių organizacijų narėmis daugeliu atveju būtų tos pačios valstybės - JT narės. Antra, JT Chartija numato, kad regioninės kolektyvinio saugumo sistemos turi gauti leidimą iš JT Saugumo Tarybos prieš imdamosi bet kokių kolektyvinių veiksmų. Trečia, regioninės kolektyvinio saugumo sistemos privalo laikytis JT Chartijoje įtvirtintų principų ir tikslų. Dėl šių priežasčių regioninės kolektyvinio saugumo organizacijos iš esmės vykdytų tik JT leistus regioninius kolektyvinius veiksmus (todėl vis tiek patektų į bendrą JT kolektyvinio saugumo sistemą). Regioninės kolektyvinio saugumo sistemos neturi visiško savarankiškumo imtis kolektyvinio saugumo priemonių (kiekvienam atveju turi „atsiklausti“ JT Saugumo Tarybos). Todėl regioninės kolektyvinio saugumo sistemos bus nagrinėjamos JT sistemoje, kaip pagalbinės organizacijos.

JT buvo sukurtos visapusiškam taikos palaikymui ir išsaugojimui. Pagrindinis Jungtinių Tautų tikslas - tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas (JT Chartijos 1 straipsnio 1 dalis).

Tarptautinė taika. Siauruoju požiūriu tarptautinė taika – tai tokia tarptautinių santykių būseną, kai nė vienos valstybės teritoriniam vientisumui ar politinei nepriklausomybei negrasinama jėga ir ji nenaudojama (negatyvi taikos samprata). Plačiuoju požiūriu tarptautinė

taika – tai veiksmų, kurie būtini taikos palaikymui ir išsaugojimui, visuma (pozityvi taikos samprata).

Tarptautinis saugumas. Tarptautinis saugumas – tai toks tarptautinių santykių sureguliuojimas, kai siekiama išsaugoti taiką, ir kiek įmanoma sumažinti įvykusių taikos pažeidimų pasekmes. Tarptautinis saugumas susideda iš 2 elementų: objektyvusis elementas apibūdina valstybės narės teises pasinaudoti atitinkamos saugumo sistemos garantijomis, o subjektyvusis elementas reiškia valstybės teises pareigas prisidėti prie atitinkamos saugumo sistemos funkcionavimo (pvz. finansinė, karinė ar kitokia parama).

1. Kolektyvinis saugumas Jungtinių Tautų Chartijos kontekste

JT Chartijoje kolektyvinis saugumas yra įtvirtinamas kaip vienas iš būdų užtikrinti tarptautinį saugumą ir taiką. Kiti būdai užtikrinti taiką ir saugumą taip pat minimi Chartijoje – pavyzdžiui socialinio, ekonominio ir kt. pobūdžio. Kolektyvinis saugumas kaip būdas užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą išsiskiria tuo, kad jis orientuotas į tokių situacijų sprendimą, kurios JT Saugumo Tarybos manymu yra „grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas“. Po to, kai Saugumo Taryba konstatuoja, jog atitinkamos situacijos kelia grėsmę taikai, pažeidžia taiką – „įsijungia“ kolektyvinio saugumo sistema. Kolektyvinio saugumo priemonės, veiksmai, sprendimų priėmimo procedūra yra įtvirtinta JT Chartijos VII skyriuje.

Kolektyvinis saugumas turėtų būti atibojamas nuo kitų JT Chartijoje įtvirtintų tarptautinės taikos ir saugumo užtikrinimo būdų – pavyzdžiui nuo taikaus ginčų sprendimo ir taikos palaikymo operacijų

Taikus ginčų sprendimas ir kolektyvinis saugumas

Pagrindinis kolektyvinio saugumo sistemos principas, draudžiantis naudoti jėgą, nulemia poreikį turėti mechanizmą, kuris padėtų išskylančius ginčus spręsti taikiai. Toks taikaus ginčų sprendimo mechanizmas gali apimti tarpininkavimą derybose, sutaukinimo procedūras, arbitražą, teisminį ginčų nagrinėjimą.

Vis dėlto pagrindinis kolektyvinio saugumo tikslas yra išvengti jėgos panaudojimo. Todėl narės turi laisvę pasirinkti kokia procedūra jos naudosis spręsdamos ginčus. Kategoriškesnis požiūris doktrinoje teigia, kad narės apskritai gali ginčų nespręsti, jeigu tai nėra susiję su jėgos panaudojimu.

Remiantis kitu požiūriu, kolektyvinis saugumas turi garantuoti ilgalaikę taiką ir saugumą. Iš to seka, kad taikus ginčų sprendimas turi būti užtikrinamas per kolektyvinį saugumą (t.y. pasitelkiant kolektyvinio saugumo priemones). Be abejonės, taikus ginčų sprendimas yra labai svarbus taikos ir saugumo išsaugojimui. Tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau pagrindinis kolektyvinio saugumo tikslas yra sustabdyti jėgos naudojimą. Todėl,

taikaus ginčų sprendimo mechanizmą įtraukus į kolektyvinio saugumo funkcijas, pastarasis būtų tiesiog „užverstas“ prašymais nagrinėti įvairius ginčus ir tokiu būdu kolektyvinis saugumas negalėtų atlikti savo pagrindinės funkcijos. Dėl šių priežasčių taikus ginčų sprendimas turi būti atskirtas nuo kolektyvinio saugumo, ir traktuojamas kaip savarankiškas institutas.

Taikos palaikymas ir kolektyvinis saugumas

Kitas tarptautinio saugumo užtikrinimo būdas yra taikos palaikymas - tai veiksmų ir priemonių, kurioms priimti yra *būtinai* visų konfliktuojančių šalių *sutikimas*, visuma. Tuo tarpu vykdant kolektyvinio saugumo priemones (prievartos veiksmus) suinteresuotų valstybių sutikimas nėra būtinai, priešingai - kolektyvinio saugumo priemonės yra vykdomos (dažniausiai) nepaisant šalių valios, o kai kurias atvejais – prieš šalių valią.

Taikos palaikymo operacijos yra formuojamos iš valstybių narių pajėgų ir veikia pagal JT Generalinio Sekretoriaus nurodymus. JT vykdomos taikos palaikymo operacijos⁴ tradiciškai buvo grindžiamos konfliktuojančių pusių sutikimu dislokuoti taikos palaikymo būrius bei karinius stebėtojus.⁵ Šis skirtumas vis labiau nyksta atsiradus naujų tipų operacijoms (dažnai įvardijamoms kaip „antrosios kartos taikos palaikymo operacijos“ arba „mišrios taikos palaikymo operacijos“, kurių metu taikomi ir prievartos priemonių elementai).

„Senosios“ taikos palaikymo operacijos

JT taikos palaikymo operacijų „senosiomis“ formomis šaltojo karo metais buvo stengiamasi užkirsti kelią tolesniam smurtui ir mėginama atvėsinti konfliktą, pavyzdžiui, stebint ugnies nutraukimo liniją.⁶ JT karinio ir civilinio personalo veikla buvo skirta stebėti, kaip įgyvendinami susitarimai dėl ugnies nutraukimo arba pajėgų atskyrimas ir pagalba konflikto sureguliuojimui skatinti ir užtikrinama humanitarinė pagalba.

Tokioms operacijoms visada reikia valstybės, kurioje jos vykdomos, o dažnai ir kitų konflikte dalyvaujančių šalių *sutikimo*. JT taikos palaikymo operacijos privalo būti nešališkos, neteikiančios pirmenybės vienai ar kitai šaliai. Operacijoje gali dalyvauti tiek neginkluoti pareigūnai, tiek karinės taikos palaikymo pajėgos, kurias siunčia JT valstybės narės ar kurias finansuoja tarptautinė bendrija. JT taikos palaikymo pajėgos ginkluotą jėgą gali panaudoti tik savigynai.⁷

„Naujosios“ taikos palaikymo operacijos

„Naujųjų“ taikos palaikymo operacijų pobūdis pasikeitė. Nors jos ir toliau grindžiamos šalių sutikimu, tačiau dažnai jomis siekiama įgyvendinti jau pasiektą susitarimą dėl ginčo

⁴ Suy, E., United Nations Peace-Keeping-System, iš: *EPIL IV*, 1982, p. 258.

⁵ Akehurst, M. ir Malanczuk, P., Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas, 7-asis leidimas, 2000, p. 488-489.

⁶ Prill, N.J., Observers, iš: *EPIL IV*, 1982, p. 60-62.

⁷ Akehurst, M. ir Malanczuk, P., Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas, 7-asis leidimas, 2000, p. 497.

sureguliuavimo. Todėl dažnai tokios operacijos tampa pastangomis įgyvendinti susitartą politinį konflikto sprendimą.⁸ Mandatas dažniausiai išlieka karinio pobūdžio, bet jame gali būti numatyta ir tam tikrų civilinių užduočių.

„Mišrių taikos palaikymo“ operacijų atveju, įvedant prievartos elementų, sumaišomi skirtingi teisiniai pagrindai. Iš vienos pusės – tai prievartiniai veiksmai (kolektyvinio saugumo priemonės), iš kitos pusės – taikos palaikymo veiksmai, kurie negali būti grindžiami prievarta. Šios dvi JT veiksmų formos turi būti aiškiai atskirtos viena nuo kitos.⁹

2. Kolektyvinio saugumo principai

Pagrindiniai JT kolektyvinio saugumo principai įtvirtinti JT Chartijos preambulėje - tai valstybių narių įsipareigojimas „suvienyti jėgas tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti“ ir siekimas, kad „ginklų jėga nebūtų naudojama, nebent tik siekiant bendro tikslo“. Be šių, JT valstybės narės turėtų vadovautis ir JT Generalinės Asamblėjos 1970 metų Deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių valstybių draugiškus santykius ir bendradarbiavimą,¹⁰ bei 1975 m. Helsinkio pasitarimo dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje Baigiamajame Akte¹¹ pateiktais taikos bei tarptautinio saugumo užtikrinimo principais: valstybių teritorinio vientisumo, taikaus tarptautinių ginčų sureguliuavimo, valstybių atsakomybės principais ir kitais.

Draudimo grasinti jėga ir ją naudoti principas

JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje numatyta: „Visos narės savo tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos naudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais.“ Ši norma yra imperatyvinė paprotinės tarptautinės teisės norma - netgi kelios valstybės, kurios nėra JT narėmis, privalo jos laikytis.¹² Nagrinėjant šią normą svarbūs du aspektai.

Pirma, doktrinoje pripažįstama, kad šioje normoje vartojama formuluotė „susilaikymas nuo grasinimo jėga arba jos panaudojimo“ yra kur kas tinkamesnė, nei „susilaikymas nuo karo“. Kadangi sąvoka „karas“ turi specifinę, tačiau netikslią reikšmę, ir daugelis valstybių, netgi įsitraukusios į karinius veiksmus, neigia esančios „karo stovyje“.

⁸ Ratner, S. R., *The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict After the Cold War*, 1995, p. 22.

⁹ Higgins, R., *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*, 1963, p. 445-460.

¹⁰ *The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations*, 1970 spalio 24 diena, 25th Session, UN Doc. A/8028 (1970).

¹¹ *The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (Helsinki Final Act)*, 1975 rugpjūčio 1 diena, 14 *International Legal Materials*, 1292 (1975).

¹² *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, (Nicaragua vs. USA)*, *Jurisdiction and Admissibility*, ICJ Reports 1986, p. 14, 98-101.

Iš kitos pusės, normos formuluotė, kuri draudžia grasinti jėga arba ją naudoti tik „*prieš* kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, arba bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais” nelabai tinkama, kadangi suteikia galimybę „pateisinti“ jėgos naudojimą - atveria kelią valstybėms narėms įrodinėti, kad jėga buvo naudojama kitiems tikslams (pvz. užtikrinti žmogaus teises), ir todėl yra teisėta, kadangi ji nėra nukreipta „*prieš* kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę”.¹³ Todėl ši normos formuluotė yra gana dviprasmiška – JT Chartijoje buvo siekta *visiškai* uždrausti jėgos naudojimą. Siekiant užpildyti šią spragą, reikia atsižvelgti į paskutinį normos reikalavimą „bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais”. Teisės doktrinoje šis reikalavimas aiškinamas plačiai ir pripažįstama, kad bet koks tarptautinės taikos pažeidimas prieštarauja ir yra nesuderinamas su Jungtinių Tautų tikslais.¹⁴

Aptartas kolektyvinio saugumo principas atlieka 2 svarbias funkcijas. Pirma, šis principas būdamas kolektyvinio saugumo sistemos organizavimo pagrindas atlieka *prevencinę* jėgos naudojimo draudimo funkciją. Antra, šis principas atlieka *įgaliojamąją* funkciją – tai reiškia, kad principo pažeidimas Saugumo Tarybai suteikia teisę imtis kolektyvinio saugumo prievartos priemonių.

Draudimo grasinti jėga ir ją naudoti principas turi 2 išimtis – jėgos naudojimas yra galimas ir teisėtas, kai įgyvendinama savigynos teisė ir, kai sprendimą dėl jėgos naudojimo priima kolektyvinio saugumo sistemos aukščiausiasis organas.

Savigynos teisė

Savigyna kolektyvinio saugumo kontekste svarbi tuo, kad tai yra išimtis iš jėgos draudimo principo. Kita vertus, savigyna yra tarsi atsarginė garantija, valstybei narei *pačiai* leidžianti apsiginti, jeigu, reaguojant į ginkluotą užpuolimą, kolektyvinio saugumo sistema nesuveiktų pakankamai greitai. Pavyzdžiui, dėl galimų užsitęsusių procedūrų priimant sprendimą Saugumo Taryboje. Tačiau valstybės narės yra įpareigosos nutraukti savigynos veiksmus iš karto, kai tik ST imasi būtinų priemonių.

Lyginant su paprotine tarptautine teise JT Chartija žymiai apribojo savigynos teisės apimtį. Savigynos teisė JT Chartijoje yra ribojama keliais aspektais: pirma, valstybė narė savigyną gali naudoti tik kaip atsaką į „ginkluotą užpuolimą“, antra, valstybė turi nedelsiant pranešti Saugumo Tarybai kokių savigynos priemonių ėmėsi ir turi jas iškart nutraukti, kai tik ST imasi priemonių tarptautinei taikai atkurti.¹⁵

¹³ Akehurst, M. ir Malanczuk, P., A Modern Introduction to International Law, 7th edition, 1997, p. 371.

¹⁴ Akehurst, M. ir Malanczuk, P., A Modern Introduction to International Law, 7th edition, 1997, 21 skyrius.

¹⁵ Simma, B., *et al.* (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, 2nd edition, 2002, p. 790, 804.

1) „Ginkluoto užpuolimo“ sąvoka

Savigynos teisę JT Chartija numato tik kaip atsaką į „ginkluotą užpuolimą“. Problema kyla dėl sąvokos „ginkluotas užpuolimas“ turinio. JT Chartijoje vartojami terminai „užpuolimas“ arba „agresija“ (1 str. 1 dalis, 39 str., 51 str. ir 53 str.), tačiau jokiame straipsnyje šios sąvokos nėra apibrėžtos. „Ginkluoto užpuolimo“ sąvokos aiškinimas nulemia, dėl kurių veiksmų valstybės gali naudotis savigynos teise. Doktrinoje vyrauja požiūris, kad „ginkluotas užpuolimas“ yra kur kas siauresnė sąvoka negu „grasinimo jėga ar jos panaudojimo“ (JT Chartijos 2 str. 4 dalis), „agresijos akto“ sąvokos (JT Chartijos 39 str.).¹⁶ Tarptautinis teisingumo teismas *Nicaragua* byloje taip pat palaikė šį požiūrį ir pastebėjo, jog „ne kiekvienas jėgos naudojimas turi būti laikomas ginkluotu užpuolimu“. Todėl *ne* kiekvienas „grasinimas jėga ar jos panaudojimas“ ir *ne* kiekvienas „agresijos aktas“ yra „ginkluotas užpuolimas“ 51 straipsnio atžvilgiu, todėl ir *ne* kiekvienas „grasinimas jėga ar jos panaudojimas“, „agresijos aktas“ bus pagrindas pasinaudoti savigynos teise.

Tuo atveju, jeigu „grasinimas jėga ar jos panaudojimas“ *nepriylgsta* ginkluotam užpuolimui, nukentėjusi valstybė, gali pasinaudoti kita kolektyvinio saugumo garantija – ji gali kreiptis į Saugumo Tarybą su prašymu, kad ST tokį jėgos panaudojimą (JT Chartijos 2 str. 4 dalies pažeidimą) kvalifikuotų kaip *taikos pažeidimą* ir priimtų sprendimą dėl prievartos priemonių taikymo. Tokiu atveju nukentėjusi valstybė būtų apsaugoma ne savigynos, bet kolektyvinio saugumo būdu.

Šiuo metu visuotinai priimtinas „ginkluoto užpuolimo“ apibrėžimas dar nėra, (bet turi būti) surastas. Tik tada, kai „ginkluoto užpuolimo“ sąvoka aiškiai ir nedviprasmiškai bus apibrėžta – tuomet valstybės narės negalės savavališko jėgos naudojimo „pateisinti“ savigynos teise.

2) Kolektyvinė savigyna

Doktrinoje vyrauja požiūris, kad kolektyvinė savigyna suteikia teisę neužpultai valstybei suteikti pagalbą užpultajai.¹⁷ Tarptautinis teisingumo teismas *Nicaragua* sprendime pabrėžė, kad bet koks „šios [savigynos] teisės įgyvendinimas priklauso nuo užpultosios valstybės poreikių ir nuo pastarosios valstybės pareiškimo, kad ji yra ginkluoto užpuolimo auka“.

¹⁶ Randelzhofer, A., Use of Force, iš: *EPIL IV*, 1982, p. 1253; Khare, S., Use of Force under the UN Charter, 1985, p. 91.

¹⁷ Akehurst, M. ir Malanczuk, P., A Modern Introduction to International Law, 7th edition, 1997, p. 317-18; Randelzhofer, A., Use of Force, iš: *EPIL IV*, 1982, p. 1253; Cassese, A., International Law in a Divided World, 1986, p. 236, pastarasis autorius išreiškia požiūrį, kad turi būti „ankstesni ryšiai“ tarp dviejų valstybių, arba bent jau, kad užpuolimo aukos „aiškiai prašytų padėti“.

3) Savigynos ribos

Doktrinoje vyraujantis požiūris teigia, kad JT Chartijos 51 straipsnis turi būti aiškinamas siaurai – *išankstinė* savigyna yra draudžiama. Be to, savigynos teise gali būti naudojama tik iki tol, kol Saugumo Taryba imasi reikiamų priemonių.

4) Savigynos priemonių būtinumas ir proporcingumas

Teisėta savigyna apsiriboja ginkluoto užpuolimo atėmimu ir neturi sukelti represinių ar baudžiamųjų veiksmų. Tiek teisės doktrina, tiek Tarptautinio Teisingumo teismo jurisprudencija teigia, kad atsakas į ginkluotą užpuolimą, tai yra savigynos teise naudojamos karinės priemonės turi būti proporcingos¹⁸ ir būtinos.

Valstybių bendradarbiavimo principas

Šis principas bus nagrinėjamas skyriaus „Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymas“ kontekste.

IV. KOLEKTYVINIO SAUGUMO SISTEMOS MECHANIZMAS IR KOLEKTYVINIO SAUGUMO PRIEMONĖS

1. Kolektyvinio saugumo sistemos mechanizmas

JT Chartijos VII skyriuje (39-51 straipsniuose) yra įtvirtintos priemonės ir sąlygos, kuriomis veikia kolektyvinio saugumo sistema. Pagrindinė atsakomybė už taikos ir saugumo palaikymą tenka JT Saugumo Tarybai. Konstatavusi, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas arba, kad yra įvykdytas agresijos aktas, Saugumo Taryba (kaip aukščiausiasis kolektyvinio saugumo sistemos organas) gali priimti sprendimą dėl prievartos priemonių taikymo.

Šie Saugumo Tarybos sprendimai valstybėms narėms yra privalomi (JT Chartijos 25 straipsnis), be to, valstybės narės turi pareigą prisidėti prie tokių priemonių įgyvendinimo ir susilaikyti nuo pagalbos teikimo tai valstybei, prieš kurią nukreiptas Saugumo Tarybos sprendimas (JT Chartijos 2 str. 5 dalis). Pagal JT Chartijos 43 straipsnį valstybės narės su Saugumo Taryba sudaro susitarimus, kuriuose aptaria savo įsipareigojimus suteikti karines pajėgas JT veiksmų vykdymui. Iki šiol tokie susitarimai nebuvo sudaryti. Todėl valstybės narės savo karines pajėgas Saugumo Tarybai gali (bet neprivalo) suteikti *ad hoc* pagrindu. Tolesniuose skyriuose bus detaliau nagrinėjama kaip veikia kolektyvinis saugumas.

¹⁸ Dinstein Y., *War, Aggression and Self-Defense*, 3rd edition, 2001, p. 209-210. Tarptautinis teisingumo teismas konsultacinėje išvadoje *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* pasisakė, kad „nėra nei paprotinės, nei sutartyse įtvirtintos normos, kuri draustų grasinti ar naudoti branduolinius ginklus“, teismas teigė, negalintis „galutinai daryti išvados, kad esant ekstremalioms aplinkybėms, naudojantis savigynos teise, kai iškyla grėsmė valstybės išlikimui, grasinimas branduoliniais ginklais ar jų naudojimas galėtų būti neteisėtas“, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, ICJ Reports (1996), p. 266.

2. Kolektyvinio saugumo priemonių bruožai

2.1. Kolektyvinių saugumo priemonių „adresatai“

Priemonės, priimtose remiantis JT Chartijos VII skyriumi, nėra nukreiptos vien tik į tarptautinės teisės pažeidėją. Pagrindinis tokių priemonių tikslas - užtikrinti taiką ir saugumą. Todėl tokios priemonės gali būti skirtos ir valstybėms, kurios nei pažeidė tarptautinę teisę, nei bandė tai padaryti.¹⁹ Šiuo aspektu JT Chartija modifikuoja tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą. Tradicinė kolektyvinio saugumo samprata rėmėsi galingu kolektyviniu atsaku *prieš agresorius*.²⁰ O Chartijos nuostata, leidžianti skirti priemones valstybėms, kurios nėra agresorės, išplečia tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą, tačiau ši norma yra laikoma pageidaujama ir būtina, nes padeda užtikrinti kolektyvinio saugumo sistemos veiksmingumą ir lankstumą.

2.2. JT Saugumo Tarybos vaidmuo konstatuojant grėsmę taikai

Teigiama, kad Saugumo Taryba pagal VII skyrių veikia kaip „policininkas“, bet ne kaip „teisėjas“.²¹ Tai reiškia, kad Saugumo Taryba užtikrina taiką, ją atstato, o ne sprendžia, kuri iš šalių yra kalta dėl konflikto. Be to, Saugumo Taryba turi „sustabdyti kovą ar pašalinti grėsmę taikai kiek įmanoma anksčiau“²², o ne „laukti kol bus nustatyta, kas teisingas, o kas ne.“ Grėsmės taikai konstatavimas turi būti traktuojamas tik kaip situacijos įvertinimas, o ne kaip galutinis sprendimas, kas yra kaltas dėl konflikto. Situacijos kaltininko nustatymas neįeina į ST funkcijas. Netgi jei rezoliucijose tam tikra narė yra įvardijama kaip agresorė – tai greičiau politinis pareiškimas, o ne teisinis konstatavimas.

2.3. Privalomasis kolektyvinio saugumo priemonių pobūdis

Prievartos veiksmai yra taikomi *prieš* valstybę narę ir yra skirti įveikti pastarosios pasipriešinimą (JT Chartijos 2 str. 5 dalyje ir 50 str.). Tačiau pavyzdžiui, ekonominės sankcijos gali būti skirtos vykdyti kitoms valstybėms narėms, o ne valstybei, prieš kurią jos yra nukreiptos. Kitas požiūris doktrinoje teigia, kad prievartos priemonės, priimtose remiantis JT Chartijos VII skyriumi, turi būti traktuojamos ne kaip priemonės *prieš* valstybės narės valią, bet kaip prievartos priemonės, turinčios privalomąjį pobūdį *nepaisant* valstybės, prieš kurią jos nukreiptos, valios.

¹⁹ Schachter, O., *International Law in Theory and Practice*, 2nd edition, 1991, p. 390; Dinstein Y., *War, Aggression and Self-Defense*, 3rd edition, 2001, p. 250-251.

²⁰ Claude, I., *Swords into Plowshares: The Problem and Progress of International Organization*, 4th edition, 1984, p. 223-243; Hurrell, A., *Collective Security and International Order Revisited*, iš: *International Relations 11* (1992), p. 37-55.

²¹ JAV atstovo pareiškimas, UNCIO VI, p. 29, Doc. 1006 I/6; Report of Committee I/I, UNCIO VI, p. 453, Doc. 944 I/1/34(1).

²² Kelsen, H., *Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations*, iš: *AJIL* 42 (1948), išnaša 1, p. 730.

Toks aiškinimas užtikrina, kad kolektyvinio saugumo priemonės bus įgyvendintos nepriklausomai nuo potencialaus valstybių nepritarimo. Be to, šis valstybių valios nepaisymas atskiria kolektyvinio saugumo priemones nuo taikos palaikymo priemonių; pastarosioms taikyti yra būtinas *visų* suinteresuotų šalių *sutikimas*. Plačiau apie privalomąjį kolektyvinio saugumo priemonių pobūdį – skyrelyje Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymas.

2.4. Kolektyvinio saugumo priemonių taikymo ribos

Kadangi JT Chartijos 39 ir 42 straipsniai Saugumo Tarybai suteikia labai plačius įgaliojimus, yra svarbios tų įgaliojimų ribos. Pirma, remiantis JT Chartijos 24 straipsniu, Saugumo Taryba, sprendama dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo, privalo atsižvelgti į JT Chartijos tikslus ir principus. Tačiau šis reikalavimas yra gana abstraktus ir labiau primena tik bendro pobūdžio rekomendacijas, o ne konkrečias Saugumo Tarybos veiksmų ribas. Antra, Saugumo Taryba negali nuspręsti taikyti tokias priemones, kurios prieštarautų *ius cogens* normoms. Doktrina teigia, kad imperatyvinės tarptautinės teisės normos (*ius cogens*) riboja Saugumo Tarybos galias taikant JT Chartijos VII skyrių, todėl Saugumo Tarybos rezoliucijos negali nukrypti nuo *ius cogens*.

Trečia, Saugumo Taryba, priimdama sprendimą dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo, turėtų vadovautis proporcingumo principu. JT Chartijos 41 ir 42 straipsniai aptaria „būtiną“ priemones, o remiantis JT Chartijos 42 straipsniu karinių priemonių Saugumo Taryba gali imtis tik tuomet, jei 41 straipsnyje numatytos priemonės pasirodys arba jau pasirodė nepakankamos. Tačiau Saugumo Tarybai Chartijoje įtvirtinta diskrecijos laisvė spręsti ar priemonės yra proporcingos tikslams, kurių siekiama. Todėl kai kurie autoriai daro išvadą, kad priemonės, priimtose pagal JT Chartijos VII skyrių, pažeistų JT Chartiją tik tada, jeigu priemonių poveikis būtų akivaizdžiai neproporcingas siekiamiems tikslams.

2.5. Saugumo Tarybos veiksmai *ultra vires*

Kolektyvinio saugumo priemonės (įtvirtintos JT Chartijos VII skyriuje) yra skirtos sustabdyti konfliktus, o ne sukurti tolesnes pasekmes. Saugumo Tarybos praktika daugeliu atveju patvirtina, kad JT Chartijos VII skyrius skirtas ne tam, kad būtų sukurta nauja teisė, o tam, kad būtų taikoma egzistuojanti teisė.²³ Tačiau praktikoje buvo atvejų, kai Saugumo Taryba nukrypo nuo šių nuostatų.

Saugumo Taryba taikė kolektyvinio saugumo priemones ir tais atvejais, kai situaciją turėjo sureguliuoti per taikaus ginčo sprendimo priemones: pasibaigus Antrajam Persijos karui Saugumo Taryba sukūrė pagalbinius organus, kurie nustatytų galutines demarkacines linijas

²³ Tačiau Saugumo Taryba nukrypo nuo šios taisyklės: pavyzdžiui, prašydama išduoti įtariamus teroristus - Libijoje, Sudane, Afganistane - ir bandydama išspręsti Bosnijos konfliktą.

tarp Irako ir Kuveito bei spęstų kompensacijų klausimus,²⁴ Bosnijos konflikto metu Saugumo Taryba reikalavo Bosnijos serbų priimti ir pasirašyti planą-susitarimą dėl teritorijų; kai jie to nepadarė, Saugumo Taryba, pasitelkdama JT Chartijos VII skyrių, paskyrė sankcijas, priėmė, aiškino ir vykdė galutinį taikos susitarimą. Be to, Saugumo Taryba nusprendė, kad politinis sprendimas Kosovo konflikte turėtų būti pagrįstas tam tikrais principais, nors ne visos šalys su tuo sutiko.²⁵ Kad galutinai būtų nustatyta asmeninė (individuali) atsakomybė, Saugumo Taryba sukūrė tarptautinius baudžiamuosius teismus.

Šios priemonės buvo smarkiai kritikuojamos,²⁶ todėl negalima teigti, kad ši Saugumo Tarybos praktika modifikavo pradinę JT Chartijos idėją, pagal kurią privalomojo pobūdžio priemonės nebūtų taikomos taikiam ginčų sprendimui. Doktrinoje palaikoma pozicija, kad šiais atvejais Saugumo Taryba veikė *ultra vires*.

V. BŪTINOSIOS SĄLYGOS KOLEKTYVINIO SAUGUMO PRIEMONIŲ TAKYMU

1. Grėsmės taikai, taikos pažeidimo ar agresijos akto konstatavimas

Saugumo Taryba, norėdama taikyti kolektyvinio saugumo priemones, pirmiausia turi konstatuoti, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas. Tiek JT Chartijos priėmimo istorija, tiek Chartijos 39 straipsnio taikymo praktika rodo, kad Saugumo Tarybai nekyla *pareiga* konstatuoti faktą apie grėsmę taikai, taikos pažeidimą ar agresijos aktą, net jeigu ST mano, jog grėsmė taikai ar taikos pažeidimas egzistuoja. JT Chartijos 39 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę, bet ne pareigą veikti.²⁷ Todėl ši norma kartais vertinama neigiamai - dažnai Saugumo Taryba apkaltinama „išrankumu“ (kartais esant panašioms aplinkybėms, situacijų netraktuoja kaip „grėsmės taikai, taikos pažeidimu, agresijos aktu“, o kartais traktuoja ir dėl jų imasi kolektyvinio saugumo priemonių)

JT Chartijos 39 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia diskrecijos laisvę spęsti ar egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas. Tačiau pačioje Saugumo Taryboje dažnai kyla ginčai, kokias situacijas reikėtų laikyti grėsme taikai, taikos pažeidimu ar agresijos aktu.²⁸ Šie ginčai dėl JT Chartijos 39 straipsnio apimties tik patvirtina, kad 39 straipsnio sąvokos yra nevisiškai aiškios bei netiksliai apibrėžtos.

²⁴ ST Rezoliucija Nr. 687, balandžio 3, 1991; 692, gegužės 20, 1991; 833, gegužės 27, 1993.

²⁵ ST Rezoliucija Nr. 1244, birželio 10, 1999.

²⁶ Jemeno ir Kubos pozicija dėl priemonių prieš Iraką; Brazilijos ir Kinijos abejonės dėl baudžiamųjų teismų kūrimo: Zemanek, K., *Is the Security Council the Sole Judge of its Own Legality?*, iš: *Liber Amicorum Mohammed Bedjaoui*, 1999, p. 637-638.

²⁷ Gill T.D., *Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter*, iš: *NYIL* 26 (1995), p. 40.

²⁸ Report of Mr. Paul-Boncour, Rapporteur, on Chapter VIII, section B, UNCIO XII, Doc. 881 III/3/46, p. 505.

Saugumo Taryba gali nuspręsti dėl kolektyvinių saugumo priemonių taikymo tik po to, kai sutaria ir konstatuoja grėsmės taikai, taikos pažeidimo ar agresijos akto egzistavimą. Kosovo atveju Saugumo Taryba nesilaikė šio reikalavimo: nors ji ir nutarė dėl privalomojo ginklų embargo, tačiau nesutarė ar grėsmė taikai apskritai egzistavo. Šis Saugumo Tarybos sprendimas yra nepateisinamas ir nesuderinamas su JT Chartijos 39 straipsnyje įtvirtintu reikalavimu.²⁹

Jeigu Saugumo Taryba nori priimtiems sprendimams suteikti privalomąjį pobūdį, ji savo veiksmus turi pagrįsti JT Chartijos VII skyriumi – tai yra, rezoliucijose nurodyti, jog šis Chartijos skyrius yra Saugumo Tarybos veiksmų teisinis pagrindas. Tačiau dažnai Saugumo Taryba rezoliucijose konstatuoja grėsmę taikai, taikos pažeidimą ar agresijos aktą, bet nenurodo, ar veikia pagal į VII skyrių. Tokiais atvejais teisinis rezoliucijų pagrindas ir pobūdis (privalomos ar ne) lieka neaiškūs. Tai sukelia daug diskusijų ir ginčų dėl rezoliucijų aiškinimo, taikymo, vykdymo apimties.

Saugumo Tarybai konstatavus, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas – atsiranda teisinis pagrindas taikyti kolektyvinio saugumo priemones. Todėl labai svarbu, kokias situacijas Saugumo Taryba laiko ar turėtų laikyti grėsme taikai, taikos pažeidimu, agresijos aktu. Kadangi JT Chartija pastarųjų sąvokų neapibrėžia, dėl jų iškyla daug diskusijų.

Toliau yra pateikiama doktrinos ir praktikos pavyzdžiai, kokios situacijos traktuojamos kaip grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas.

1.1. Taikos pažeidimas

Kariniai konfliktai tarp dviejų valstybių

Remiantis tradiciniu aiškinimu, taikos pažeidimas yra tada, kai pasitelkiant ginkluotąsias pajėgas, tarp dviejų valstybių yra vykdomi karo veiksmai. Tokie veiksmai yra traktuojami kaip taikos pažeidimas netgi tada, kai tie veiksmai dėl vienos šalies pralaimėjimo ar pasitraukimo greitai baigėsi: pavyzdžiui, Argentinos įsiveržimas į Falkland-Malvinas salas buvo pripažintas taikos pažeidimu, nors tuo metu, kai rezoliucija buvo priimta, salose jau nebuvo pasipriešinimo.

Taikos pažeidimu taip pat laikomi ir ginkluotųjų pajėgų veiksmai, kurie vykdomi *de facto* valdžios arba prieš tokią valdžią. Tokia išvada galima daryti todėl, kad *de facto* valdžia (nors ir nepripažinta kaip valstybė), lygiai taip pat kaip ir pripažintos nepriklausomos valstybės, turi vadovautis jėgos naudojimo uždraudimo principu. Pavyzdžiui, Saugumo Taryba taikos

²⁹ ST Rezoliucija Nr. 1160, Kovo 31, 1998; Nolte G., The Limits of the Security Council's Powers and its Functions in the International Legal System; Some Reflections, iš: *The Role of Law in International Politics*, 2000, p. 316.

pažeidimu pripažino situaciją, kai Šiaurės Korėjos karinės pajėgos atakavo Pietų Korėją. Saugumo Taryba nepritarė siūlymui minėtus veiksmus traktuoti kaip pilietinį konfliktą.

Kitos situacijos

Teorijoje išplėtotas požiūris teigia, kad jeigu tam tikras situacijas Saugumo Taryba iš pradžių pripažįsta tik *grėsme* taikai ir saugumui, tai vėliau, jeigu labai išsiplečia tokių situacijų mastas ir pasekmės –Saugumo Taryba tokias situacijas gali pripažinti ir taikos pažeidimu. Pavyzdžiui, iš pradžių Saugumo Taryba ginkluotus konfliktus valstybės viduje, žmogaus teisių pažeidimus, valstybės destabilizaciją gali pripažinti tik *grėsme* taikai ir saugumui. Taikos pažeidimu tokie atvejai būtų traktuojami tada, jeigu jie pasireikštų ypač dideliu mastu ir pasekmėmis. Iki šiol praktikoje Saugumo Taryba apsiribojo tik tuo, kad panašius atvejus, traktavo tik kaip „grėsmę taikai“.³⁰

1.2. Agresijos aktas

Agresijos aktas yra tiesioginis ir netiesioginis jėgos naudojimas ir visuomet yra laikomas taikos pažeidimu. JT Generalinė Asamblėja 1974 metais priėmė rezoliuciją, kuria apibrėžė agresijos sąvoką. Saugumo Taryba gali (bet neprivalo) pasinaudoti Generalinės Asamblėjos priimtu „Agresijos apibrėžimu“. Minėtas „Agresijos apibrėžimas“ neįpareigoja Saugumo Tarybos ir neriboja jos kompetencijos nustatyti, ar konkretus atvejis turi būti laikomas agresijos aktu (t.y. Saugumo Taryba savarankiškai sprendžia ar situaciją reikėtų laikyti agresijos aktu, nors tiesa, Saugumo Taryba gali vadovautis ir Generalinės Asamblėjos pateiktu apibrėžimu kaip pagalbine priemone).

Tuo tarpu „ginkluotas užpuolimas“, kuris numatytas JT Chartijos 51 straipsnyje, visais atvejais laikomas agresijos aktu. (Tačiau ne kiekvienas agresijos aktas bus laikomas ginkluotu užpuolimu JT Chartijos 51 straipsnio atžvilgiu.) Kartais Saugumo Taryba ir *trumpalaikius* karinius veiksmus kvalifikavo kaip agresijos aktą.

Agresijos akto konstatavimas yra daugiau politinis, o ne teisminis veiksmas (Saugumo Taryba nesprenžia, kuri iš šalių yra kalta). Svarbu pabrėžti kelis agresijos akto konstatavimo aspektus. Visų pirma, agresijos akto konstatavimas padeda suvienyti tarptautinę bendruomenę atsakui prieš agresorių. Antra, agresijos akto konstatavimas suteikia teisinį pagrindą priimti sprendimus dėl kolektyvinio saugumo priemonių naudojimo.

1.3. Grėsmė taikai

Grėsmė taikai - pati abstrakčiausia JT Chartijos 39 straipsnio sąvoka. Šios sąvokos aiškinimas gali būti labai subjektyvus ir todėl sukelia daug diskusijų bei problemų. Remiantis

³⁰ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 723-724.

tradiciiniu JT Chartijos aiškinimu, grėsmė taikai yra grėsmė, kad tarp valstybių kils ginkluotas konfliktas. Tai apima pavyzdžiui neproporcingai dideles valstybių atsakomąsias priemones.

Dažniausiai *grėsmė taikai* konstatuojama *prieš* konflikto pradžią. Tačiau galimi ir kitokie atvejai. Pirma, Saugumo Taryba jau vykstančius ir besitęsiančius konfliktus traktavo kaip grėsmę taikai, pvz. kovas tarp Eritrėjos ir Etiopijos.³¹ Antra, kartais Saugumo Taryba kaip grėsmę taikai traktavo pokonfliktines situacijas (šiuo pagrindu ji ėmėsi kolektyvinio saugumo priemonių prieš Iraką, tai pat Bosnijoje, Kosove, Rytų Timore³²). Tokia Saugumo Tarybos praktika yra pateisinama ir būtina, kadangi pasibaigus kariniam konfliktui, kurį laiką dar išlieka grėsmė, kad kariniai veiksmai atsinaujins – taigi kurį laiką išlieka ir grėsmė taikai.

„Grėsmė taikai“ ir situacijos „galinčios grėsti tarptautinei taikai“

JT Chartijos 34 ir 37 straipsniuose minimos situacijos „galinčios grėsti tarptautinei taikai“. Pastarąsias sunku atskirti nuo situacijų, kurios traktuojamos kaip „grėsmė taikai“. Tuo labiau, kad priimdama rezolucijas Saugumo Taryba vartoja tai vieną, tai kitą apibrėžimą, tačiau jų aiškiai neatskiria.

Tiek teorijoje, tiek praktikoje yra svarbu šias sąvokas atskirti, kadangi jos sukelia skirtingus teisinius padarinius. Situacijos, kurios pripažįstamos „grėsmė taikai“ (pagal JT Chartijos 39 straipsnį), suteikia teisinį pagrindą taikyti kolektyvinio saugumo priemones (pagal JT Chartijos VII skyrių), tuo tarpu situacijos tik „galinčios grėsti tarptautinei taikai“ suteiktą pagrindą panaudoti tik JT Chartijos VI skyriaus neprivalomojo pobūdžio priemones (bet ne kolektyvinio saugumo priemones). Todėl minėta Saugumo Tarybos praktika, kuomet šios skirtingos sąvokos yra maišomos, doktrinoje vertinama neigiamai.

Vidiniai konfliktai

Anksčiau Saugumo Taryba grėsmę taikai konstatuodavo tik tarpvalstybinių konfliktų atžvilgiu. Tačiau greitai atsisakė tokio siauro sąvokos aiškinimo: Saugumo Taryba konstatuodavo, kad „grėsmė taikai“ kyla ir iš vidinių konfliktų. Pavyzdžiui, Palestinos konfliktą (kuris nebuvo vien tik tarpvalstybinis karas) 1948 metais Saugumo Taryba nedvejodama pripažino „grėsmė taikai“;³³ Indonezijos konflikte pilietinį karą pripažino kaip „galintį kelti grėsmę taikai“;³⁴ 1961 metais konfliktą Konge, kuris buvo vidinio pobūdžio,³⁵ pripažino „grėsmė taikai“.

³¹ ST Rezoliucija Nr. 1298, gegužės 17, 2000, panašūs atvejai: ST Rezoliucija Nr. 353, liepos 20, 1974 dėl Kipro; ST Rezoliucija Nr. 1304, birželio 16, 2000, dėl Kongo Demokratinės Respublikos.

³² ST Rezoliucija Nr. 687, balandžio 3, 1991; ST Rezoliucija Nr. 1031, gruodžio 15, 1995; ST Rezoliucija Nr.1244, birželio 10, 1999; ST Rezoliucija Nr.1272, spalio 25, 1999.

³³ ST Rezoliucija Nr. 54, liepos 15, 1948.

³⁴ UN Doc. S/PV.392, gruodžio 24, 1948, p. 7-12.

³⁵ ST Rezoliucija Nr.161, vasario 21, 1961.

Pasibaigus Šaltajam karui Saugumo Taryba vis dažniau rėmėsi šiuo platesniu „grėsmės taikai“ aiškinimu.³⁶ Šiuo metu, remiantis Saugumo Tarybos praktika visuotinai pripažįstama, kad sunkūs teisės pažeidimai valstybės viduje gali būti pagrindas taikyti kolektyvinio saugumo priemonės. Jugoslavijos konflikto atveju Saugumo Taryba konstatavo, kad vidinės didelio masto kovos, patenka į JT Chartijos 39 straipsnio taikymo sferą.

1992 m. Saugumo Taryba konstatavo, kad karinių grupuočių kovos Somalyje, kelia „grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui“. Nuo tada Saugumo Taryba nuolat laikėsi šios pozicijos ir vidinius, didelio masto konfliktus sprendė pasitelkdama kolektyvinio saugumo priemonės: Liberijoje, Angoloje, Ruandoje, Burundyje, Zaire, Albanijoje, centrinės Afrikos Respublikoje, Siera Leonėje, Rytų Timore.³⁷ Tiesa, kai kuriose rezoliucijose Saugumo Taryba akcentavo vidinio konflikto pasekmes tik regiono taikai, tačiau vėlesnėse rezoliucijose nurodė į taiką apskritai.

Atsižvelgiant į šią praktiką galima daryti išvadą, kad bet koks didelio masto vidinis konfliktas gali sukelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Jeigu konkrečiu atveju Saugumo Tarybai tai konstatuoja – iškyla teisinis pagrindas tokias situacijas spręsti pasitelkiant kolektyvinio saugumo priemonės.

Žmogaus teisių pažeidimai ir humanitarinė teisė

Žiaurūs, didelio masto civilių gyventojų kankinimai ginkluoto konflikto metu gali sukelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Saugumo Taryba vienbalsiai nusprendė, kad „ginkluotų konfliktų metu vykdomi tyčiniai civilių gyventojų užpuolimai, sunkūs žmogaus teisių pažeidimai, humanitarinės teisės pažeidimai sukelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui“.³⁸ Tačiau ne kiekvienas žmogaus teisių pažeidimas bus laikomas grėsme taikai. Kadangi Saugumo Taryba, jai suteiktus įgaliojimus gali naudoti tik dėl tokių situacijų, kurios yra susijusios su esamu ar gresiančiu ginkluotu konfliktu arba su kitu valstybę ar regioną destabilizuojančiu veiksmu.

Praktikoje Saugumo Taryba ėmėsi veiksmų dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimo, humanitarinės teisės pažeidimo: Somalyje, Ruandoje, Rytų Zaire,³⁹ Šiaurės Irake.⁴⁰ Svarbu pabrėžti, kad minimais atvejais Saugumo Taryba konstatavo, jog žmogaus teisių ar

³⁶ Chesterman S., *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention in International Law*, 2001, p. 130-139.

³⁷ Pavyzdžiui, dėl Liberijos ST Rezoliucija Nr. 788, lapkričio 19, 1993; ST Rezoliucija Nr. 864, rugsėjo 15, 1993; 1127, rugpjūčio 28, 1997; 1295, balandžio 18, 2000; ST Rezoliucija Nr. 918, gegužės 17, 1994; 929, birželio 22, 1994; ST Rezoliucija Nr. 1072, rugpjūčio 30, 1996; ST Rezoliucija Nr. 1078, lapkričio 9, 1996; ST Rezoliucija Nr. 1101, kovo 28, 1997; 1114, birželio 19, 1997; ST Rezoliucija Nr. 1125, rugpjūčio 6, 1997; 1136, lapkričio 6, 1997; ST Rezoliucija Nr. 1132, spalio 8, 1997; 1289, vasario 7, 2000; 1306, liepos 5, 2000; ST Rezoliucija Nr. 1264, rugsėjo 15, 1999; 1272, spalio 25, 1999.

³⁸ ST Rezoliucija Nr. 1296, balandžio 19, 2000; 1314, rugpjūčio 11, 2000.

³⁹ ST Rezoliucija Nr. 794, gruodžio 3, 1992 - dėl Somalio; ST Rezoliucija Nr. 929, birželio 22, 1994 - dėl Ruandos; ST Rezoliucija Nr. 1078, lapkričio 9, 1996 - dėl Zairo.

⁴⁰ ST Rezoliucija Nr. 688, balandžio 5, 1991.

humanitarinės teisės pažeidimai yra tokio didelio masto, jog tai sukelia grėsmę taikai. Remiantis šiuo pagrindu, Saugumo Taryba ir taikė kolektyvinio saugumo priemones

Demokratiųjų valdymo principų pažeidimas

Saugumo Taryba ėmėsi kolektyvinio saugumo priemonių dėl demokratiųjų valdymo principų pažeidimo dviem atvejais: 1) kai į valdžią nebuvo sugražinta nuversta vyriausybė Haityje⁴¹ ir 2) kai karinė chunta Siera Leonėje atsisakė pripažinti „sugrižusią ištremtą vyriausybę“.⁴²

Tačiau negalima daryti išvados, kad *bet kuris* demokratinio valdymo pažeidimas turi būti traktuojamas kaip grėsmė taikai. Nedemokratinis valdžios pasikeitimas bus pripažintas grėsme taikai ir taigi ir taps pagrindu imtis kolektyvinio saugumo veiksmų tik tada, kai toks demokratiųjų valdymo principų pažeidimas bus susijęs ar įtakos valstybių destabilizaciją, humanitarinės situacijos pablogėjimą arba didžiulį pabėgėlių antplūdį.⁴³

Terorizmas

Nuo 1990 metų Saugumo Taryba tiek pareiškimais, tiek konkrečiomis priemonėmis kovojo su terorizmu.⁴⁴ Ji dažnai konstatavo grėsmę taikai tais atvejais, kai valstybės narės nesiimdavo efektyvių priemonių kovoti su terorizmu. Libijos atveju Saugumo Taryba pareiškė, kad „Libijos vyriausybė nesiimdama konkrečių veiksmų kovai su terorizmu ir ypač nereaguodama į Rezoliucijos Nr. 731 (1992) reikalavimus, kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui“.

Po to, kai Sudanas ir Afganistanas nesilaikė ankstesnių reikalavimų išduoti įtariamus teroristus, Saugumo Taryba ėmėsi kolektyvinių saugumo priemonių. Vėliau, reaguodama į 2001 metų rugsėjo 11 teroristų atakas JAV, Saugumo Taryba pareiškė, kad „bet koks tarptautinio terorizmo aktas“ yra grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.⁴⁵

Masiniai naikinimo ginklai

Kadangi valstybės yra laisvos apsispręsti dėl savo ginkluotės, todėl tiek Generalinė Asamblėja, tiek Saugumo Taryba valstybėms narėms gali tik rekomenduoti laikytis bendro pobūdžio ginklavimosi taisyklių. Tačiau, 1992 metais Saugumo Taryba pareiškė, kad masinio naikinimo ginklų didinimas sudaro grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Šios pozicijos Saugumo Taryba laikėsi ir sprendama klausimus dėl Indijos ir Pakistano vykdytų branduolinių ginklų bandymų 1998 metais.

⁴¹ ST Rezoliucija Nr. 841, birželio 16, 1993; 917, gegužės 6, 1994; 940, liepos 31; 1994.

⁴² ST Rezoliucija Nr. 1132, spalio 8, 1997; 1270, spalio 22, 1999; 1289, vasario 7, 2000; 1306, liepos 5, 2000.

⁴³ Osterdahl I., *Threat to the Peace*, 1998, p. 65-70.

⁴⁴ Bendri pareiškimai pavyzdžiui; ST Rezoliucija Nr. 1189, rugpjūčio 13, 1998; ST Rezoliucija Nr. 1269, spalio 19, 1999; ST Rezoliucija Nr. 1373, rugsėjo 28, 2001.

⁴⁵ ST Rezoliucija Nr. 1054, balandžio 26, 1996; 1070 rugpjūčio 16, 1996 - dėl Sudano; ST Rezoliucija Nr. 1267, spalio 15, 1999; 1333, gruodžio 19, 2000 - dėl Afganistano; ST Rezoliucija Nr. 1373, rugsėjo 28, 2001; deklaracija dėl terorizmo ST Rezoliucija Nr. 1377, lapkričio 12, 2001.

Ši praktika rodo, kad Saugumo Taryba nesiekia reguliuoti ginkluotę *in toto*,⁴⁶ o minėti atvejai turi būti vertinamai, kaip išimtis iš taisyklės atsižvelgiant į masinio naikinimo ginklų pobūdį ir mastą.

1.4. Naujausios tendencijos dėl sąvokos „grėsmė taikai“ turinio

Aukšto lygio komisijos dėl grėsmių, iššūkių ir pokyčių ataskaitoje "Saugesnis pasaulis: bendra mūsų atsakomybė"⁴⁷ (toliau vadinama – ataskaita) pateikiama nauja kolektyvinio saugumo vizija. Komisijos teigimu, svarbiausios kliūtys siekiant bendro valstybių konsensuso yra tai, kad daugelis valstybių vadovų vienos ar kitos grėsmės nelaiko grėsme tarptautinei taikai ir saugumui. Nelygiaverčiai grėsmių saugumui vertinimai skatina susiskaldymą ir neigiamai veikia kolektyvinio saugumo sistemą. Kaip tvirtina komisija „nesusitarus kokias situacijas traktuoti kaip „grėsmes saugumui“ – negali būti jokio kolektyvinio saugumo“. Ataskaitoje tvirtinama, kad yra šešios grėsmių saugumui grupės:

- 1) Ekonominės ir socialinės didelio masto problemos, įskaitant skurdą, užkrečiamas ligas ir aplinkos niokojimą;
- 2) Tarpvalstybiniai konfliktai;
- 3) Vidiniai konfliktai, įskaitant pilietinius karus, genocidą ir kitus didelio masto kankinimus;
- 4) Branduolinių, radioaktyvių, cheminių ir biologinių ginklų gamyba ir platinimas;
- 5) Terorizmas;
- 6) Tarptautinis organizuotas nusikalstamumas.

Komisija teigia, kad šios grėsmės turi būti sprendžiamos kolektyvinio saugumo pagrindu. Komisijos siūlymu, reikia išplėsti tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą, pagal kurią nurodytos grėsmės būtų sprendžiamos pasitelkiant įpareigojančiąsias Saugumo Tarybos galias.

Saugumo Taryba keletą kartų taikė privalomojo pobūdžio priemones tokioms krizėms, kurios nepatenka į tradicinę saugumo sampratą. Pavyzdžiui 1992 metais Saugumo Taryba nusprendė, kad humanitarinė krizė Somalyje sudarė „grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui“ ir tai suteikė teisę veikti pagal JT Chartijos VII skyrių.⁴⁸ Saugumo Taryba, sankcionuodama daug panašių veiksmų, vadovavosi platesne tarptautinio saugumo samprata, „plačiausia“ iš tokių priemonių - Tarybos sankcionuoti veiksmai kovojant su tarptautiniu terorizmu.

⁴⁶ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 726.

⁴⁷ Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, *A More Secure World: Our Shared Responsibility*, 2004 gruodžio 1 diena, UN Doc. A/59/565, *elektroninė versija*: <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>.

⁴⁸ ST Rezoliucija Nr. 794, gruodžio 2, 1992.

Tačiau tradiciškai, Saugumo Tarybos įgaliojimai nebuvo interpretuojami taip plačiai, kaip apimantys įvairius ekonominės ir socialinės plėtros aspektus, taip pat ir gamtos apsaugą, kaip kad siūlo komisijos ataskaita.

Komisijos ataskaitos kritika

Nauja kolektyvinio saugumo samprata – galimybė kištis į valstybių vidaus reikalus?⁴⁹

Komisija atkreipia dėmesį į būtinumą susitarti dėl naujos kolektyvinio saugumo sampratos, kuri apimtų priemones kovojant su tarptautinės taikos ir saugumo grėsmėmis, tariamai kylančiomis iš skurdo, užkrečiamų ligų ir gamtos užterštumo.

Ataskaita taip pat rekomenduoja legalizuoti ir institucionalizuoti intervencijas į JT valstybių narių vidaus reikalus remiantis humanitariniais pagrindais bei pasirūpinti grėsmėmis, kylančiomis iš taip vadinamų žalingo žlugusių valstybių (failed states) funkcionavimo.

Kitaip, naujai apibrėžta kolektyvinio saugumo sąvoka, kartu su naujai pasiūlytais būdais ir priemonėmis, kurie būtų sukurti, - potencialiai galėtų bet kurią Pietų valstybę paversti valstybių, kurios turi karinę ir ekonominę galią, taikiniu.

Kolektyvinio saugumo schema „iš prigimties netinkama suverenių valstybių pasaulyje“?

Doktrinoje teigiama, kad kolektyvinio saugumo schema „iš prigimties netinkama suverenių valstybių pasaulyje“, nes valstybės nenoriai atiduoda savo karinių pajėgų kontrolę tarptautiniam organui (Saugumo Tarybai). Kolektyvinis saugumas negali veikti, kai pagrindinės jėgos (t.y. valstybės) viena kita nepasitiki. Kolektyviniam saugumui būtina didžiųjų jėgų vienbalsiškumas, vieningumas.⁵⁰ Kai kurių autorių manymu, kolektyvinio saugumo sampratos išplėtimas nebūtinai sukurs saugesnį pasaulį. Pirma, tradicinė kolektyvinio saugumo sistema iš tiesų niekada ir neveikė. Ji buvo išbandyta šešiasdešimtaisiais Korėjos konflikte. Tačiau operacija „nebuvo kolektyvinio saugumo įgyvendinimas, o greičiau tai buvo priverstinis taikos vykdymas“.⁵¹ Korėjos operacija buvo išimtinai kontroliuojama JAV, kurios suteikė pusę sausumos pajėgų bei daugelį oro ir jūros pajėgų. Jungtinių Tautų komandos buvo identiškos JAV komandoms.⁵² Arčiausiai JT prie kolektyvinio saugumo realizavimo priartėjo per Šaltojo

⁴⁹ Dubey, M., “Comments on the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change”, iš: Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, Yale Center for the Study of Globalization, 2005, psl. 55-70, *elektroninė versija*: http://www.ycsg.yale.edu/core/forms/Reforming_un.pdf, p. 63-64.

⁵⁰ Armstrong D., Lloyd L., Redmond J., “International Organisation in World Politics”, 3rd edition, 2004, psl. 82.

⁵¹ *Ibid.*, p. 42, 82.

⁵² Knight A. W., A More Secure World? A Critique of the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change”, iš: Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, Yale Center for the Study of Globalization, 2005, p. 109-125, *elektroninė versija*: http://www.ycsg.yale.edu/core/forms/Reforming_un.pdf, p. 116.

karo „atodrėkį“ devyniasdešimtaisiais – kai sušvelnėję santykiai tarp galingųjų valstybių sudarė palankesnes sąlygas kolektyvinio saugumo priemonėms. JT Saugumo Tarybos rezoliucija⁵³ Nr. 678 Irakui paskelbė ultimatumą: arba Irakas atsitrauks iš Kuveito iki 1991 sausio 15 dienos arba susidurs su JAV-vadovaujama, JT-sankcionuota, koalicija. Sadamas Huseinas atsisakė paklusti šiai rezoliucijai. Operacija „Audra dykumoje“ kaip ir prieš 40 metų Korėjoje buvo JAV vadovaujama ir JAV vykdoma.

Kolektyvinis saugumas - tik vienas „įrankis“ iš viso JTO arsenalo kovojant su grėsmėmis saugumui

Aukšto lygio komisijos ataskaitoje teigiama, kad šiandieninės grėsmės apima kur kas daugiau nei tik ginkluotą karą. Šios grėsmės taikai ir saugumui apima problemas, kurios kyla iš skurdo, užkrečiamų ligų plitimo, aplinkos niokojimo, pilietinių karų, branduolinių, radioaktyvių, cheminių ir biologinių ginklų platinimo ir galimo jų panaudojimo, terorizmo ir tarptautinio organizuoto nusikalstamumo. Vis dėlto jau pasirašant JT Chartiją buvo suvokta, kad saugumas turi būti užtikrintas ir kitomis priemonėmis. Kolektyvinis saugumas (JT Chartijos VII skyriaus) yra suprantamas tik kaip viena priemonė iš viso JT arsenalo kovojant su grėsmėmis saugumui.

Komisijos ataskaita sudaro įspūdį, kad Jungtinės Tautos buvo sukurtos valstybių saugumui užtikrinti remiantis tik tradiciniu kolektyvinio saugumo supratimu. Tačiau iš tiesų Chartija, be kolektyvinio saugumo priemonių, numato daug kitų būdų užtikrinti taiką ir saugumą, pavyzdžiui taikų ginčų sprendimą, diskusijas ir pranešimus, teisminį ginčo sprendimą, ekonominio ir socialinio pobūdžio veiklą per specializuotas įstaigas ir panašiai. Todėl atrodo nepagrįstas komisijos siūlymas visas kylančias problemas spręsti per kolektyvinio saugumo priemones. Šiuo metu vyksta svarstymai, tačiau daugelis valstybių vis dar nesutaria dėl vieningo grėsmių taikai traktavimo.

2. Sprendimai dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo

Antra būtinoji sąlyga norint taikyti kolektyvinio saugumo priemones yra Saugumo Tarybos sprendimas dėl konkrečių priemonių. Konstatavusi, kad egzistuoja grėsmė taikai, taikos pažeidimas arba kad buvo įvykdytas agresijos aktas, Saugumo Taryba nusprendžia kokių konkrečių priemonių reikia imtis siekiant atkurti taiką ir saugumą. Saugumo Taryba gali priimti 3 rūšių sprendimus: rekomendacijas, įgaliojimus suteikiančius sprendimus arba privalomojo pobūdžio sprendimus. Šie sprendimai skiriasi priklausomai nuo to, ar sukuria valstybėms

⁵³ ST Rezoliucija Nr. 678, lapkričio 29, 1990.

narėms pareigas ar ne. Rekomendacijos tokių pareigų nesukuria, tuo tarpu privalomojo pobūdžio sprendimai valstybes nares įpareigoja, o įgaliojimus suteikiantys sprendimai yra tarpinis variantas tarp rekomendacijų ir privalomojo pobūdžio sprendimų.

2.1. Rekomendaciniai sprendimai

Rekomendacijos yra priimamos remiantis Jungtinių Tautų Chartijos 39 straipsniu. Jos valstybėms narėms tarptautinių teisių ir pareigų nesukuria. Rekomendacijos apsiriboja tik neprivalomais pasiūlymais. Be to, rekomendacijos negali pakeisti valstybių narių teisių ir pareigų, kylančių iš tarptautinės teisės.⁵⁴ Rekomendacijų turinys gali būti labai įvairus – Saugumo Tarybai palikta diskrecijos teisė spręsti, kokias priemones rekomenduoti.

2.2. Įgaliojimus suteikiantys sprendimai

Įgaliojimus suteikiantys sprendimai yra tarpinis variantas tarp rekomendacijų ir privalomojo pobūdžio sprendimų. Įgaliojimus suteikiantys sprendimai neįpareigoja valstybių narių imtis veiksmų. Jie valstybėms narėms tiesiog suteikia teisę vykdyti kolektyvinio saugumo priemones, nurodytas tame sprendime. Valstybė, prieš kurią tokios kolektyvinio saugumo priemonės nukreiptos, turi pareigą nesipriešinti tokių priemonių vykdymui (t.y. ji privalo „toleruoti“ tokias priemones).

JT Chartijoje nėra įtvirtintos sankcionuotinių veiksmų ribos – Chartija nemini, dėl kokių kolektyvinio saugumo priemonių Saugumo Taryba gali priimti įgaliojimus suteikiančius sprendimus. Praktikoje Saugumo Taryba įgaliojo valstybes imtis ir karinių priemonių.

Kadangi JT Chartijos 43 straipsnyje numatyti susitarimai (dėl karinių pajėgų suteikimo Saugumo Tarybai) niekada nebuvo sudaryti, todėl Saugumo Taryba *savo* karinių pajėgų neturi. Vadinasi, Saugumo Taryba norėdama panaudoti karinius veiksmus, turi pasikliauti valstybių narių noru veikti. Nesant susitarimų pagal JT Chartijos 43 straipsnį, Saugumo Taryba negali *įpareigoti* valstybių narių suteikti karines pajėgas ir vykdyti karinius veiksmus. Taigi, Saugumo Taryba tik *įgalioja* valstybes nares imtis tokių karinių veiksmų.

Iškyla klausimas, ar Saugumo Taryba gali priimti sprendimus, kurie įgaliotų valstybes nares imtis kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu pagal JT Chartijos 41 straipsnį. Praktikoje iki šiol Saugumo Taryba tokių sprendimų nepriėmė. Tačiau teoriškai, remiantis sisteminiu Chartijos aiškinimu, galima daryti išvadą, kad tokie įgaliojimus suteikiantys sprendimai būtų įmanomi dėl kelių priežasčių. Pirma, įgaliojimus suteikiantys sprendimai valstybei, prieš kurią kolektyviniai veiksmai nukreipti, nesukeltų tokių skaudžių padarinių kaip privalomojo pobūdžio sprendimai. Antra, kadangi JT Chartijos 41

⁵⁴ Tačiau Tarptautinės Teisės komisija labai aiškiai neatskiria įgaliojimus suteikiančių sprendimų nuo rekomendacijų: ILC Yearbook 2 (1979), p. 119.

straipsnis numato griežtesnes priemones, todėl *a maiore ad minus* šis straipsnis turi būti aiškinamas ir kaip leidžiantis švelnesnes priemones.

2.3. Privalomojo pobūdžio sprendimai

Privalomojo pobūdžio sprendimai yra priimami dėl JT Chartijos 41 ir 42 straipsniuose numatytų kolektyvinio saugumo priemonių taikymo. Privalomojo pobūdžio sprendimai valstybėms narėms sukuria tarptautines teises ir pareigas. Dėl pastarųjų nevykdymo gali kilti tarptautinė atsakomybė. Plačiau privalomojo pobūdžio sprendimai nagrinėjami skyriuje „Kolektyvinio saugumo priemonių rūšys“.

VI. KOLEKTYVINIO SAUGUMO PRIEMONIŲ RŪŠYS

Saugumo Taryba konstatavusi, jog iškilo grėsmė taikai, taika pažeista arba kad įvykdytas agresijos aktas – priima sprendimą dėl kolektyvinio saugumo priemonių taikymo. Kolektyvinio saugumo priemonės (dar vadinamos prievartos veiksmais) yra įtvirtintos JT Chartijos VII skyriaus normose. Tai 4 rūšių priemonės: laikinojo pobūdžio, su ginkluotosios jėgos naudojimu nesusijusios, su ginkluotosios jėgos naudojimu susijusios kolektyvinio saugumo priemonės, taip pat skubaus pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės (tačiau jos praktikoje dar nebuvo panaudotos).

1. Laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės

JT Chartijos 40 straipsnis teigia, kad „Siekdama išvengti situacijos pablogėjimo, Saugumo Taryba, prieš pateikdama rekomendacijas arba nusprenddama, kokių 39 straipsnyje numatytų priemonių reikia imtis, gali pareikalauti, kad suinteresuotos šalys laikytųsi, jos nuomone, būtinų arba pageidautinų laikinųjų priemonių. Šios laikinosios priemonės nepažeidžia suinteresuotų šalių teisių, pretenzijų arba padėties. Saugumo Taryba nedelsdama imasi priemonių, jei šių laikinųjų priemonių nesilaikoma.“

Remiantis sisteminiu JT Chartijos aiškinimu, laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės gali būti panaudotos tik po to, kai yra išpildyti 39 straipsnyje numatyti reikalavimai, tai yra, sprendimą dėl laikinojo pobūdžio priemonių taikymo Saugumo Taryba gali priimti tik po to, kai konstatuoja grėsmės taikai egzistavimą, taikos pažeidimo faktą, arba įvykdytą agresijos aktą.

Toks reikalavimas yra patvirtintas ir Saugumo Tarybos praktikoje. Pavyzdžiui, rezoliucijoje prieš Iraną ir Iraką Saugumo Taryba konstatavo taikos pažeidimo faktą. O kaip teisinį pagrindą taikyti laikinojo pobūdžio priemones nurodė į JT Chartijos 39 ir 40

straipsnius.⁵⁵ Šios praktikos Saugumo Taryba laikėsi tiek Palestinos konflikte, tiek ir vėlesniais atvejais.⁵⁶ Naujausiuose konfliktuose Saugumo Taryba taip pat laikosi minėtos praktikos - konstatuoja grėsmės taikai egzistavimą *prieš* imdamasi laikinojo pobūdžio priemonių.

JT Chartijos 40 straipsnyje numatytų priemonių tikslas yra „užkirsti kelią situacijos pablogėjimui“. Taikyti laikinojo pobūdžio priemones galima tik tada, kai situacija numatomai gali pablogėti. Ilgai trunkantys kariniai veiksmai visuomet yra traktuojami kaip „situacijos pablogėjimas“ – kadangi tai sukelia pagrįstą baimę, jog tokių veiksmų mastas ateityje išsiplės. Vadinas, tokiais atvejais laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės gali būti taikomos tol, kol išlieka pavojus dėl galimo karinių veiksmų išplitimo.

1.1. Laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonių rūšys

JT Chartijos 40 straipsnis nenustato, kokių konkrečių priemonių Saugumo Taryba gali imtis. Dažniausiai laikinojo pobūdžio priemonės apima karo veiksmų nutraukimą, kariuomenės atitraukimą, paliaubų paskelbimą ir panašiai.⁵⁷ Laikinojo pobūdžio priemone laikomas ir Saugumo Tarybos raginimas bendradarbiauti su JT taikos stebėtojais.

1.2. Laikinasis kolektyvinio saugumo priemonių pobūdis

Priemonės, priimtose remiantis JT Chartijos 40 straipsniu, gali turėti tik laikiną pobūdį. Jos negali ir neturi paveikti suinteresuotų valstybių - ypač ginčo šalių – statuso („*teisių, pretenzijų arba padėties*“). Todėl Saugumo Taryba, remdamasi 40 straipsniu, neturi teisės raginti valstybių *galutinai* pripažinti tam tikrą teritorijos statusą ar sienas.

Tačiau Saugumo Taryba turi teisę įpareigoti šalis pripažinti *laikiną* ugnies nutraukimo ruožą ir pavyzdžiui, atitraukti karines pajėgas už šio ruožo. (Tuo tarpu *galutinis* ribų nustatymas turi būti sprendžiamas pasitelkiant JT Chartijos VI skyriaus nuostatas dėl taikaus ginčų sureguliuavimo).

Saugumo Taryba tam, kad užtikrintų *laikiną* priemonių pobūdį, rezoliucijose turi nustatyti ir garantiją, kad šalių teisinis statusas nepasikeis, jeigu, pavyzdžiui, laikinojo pobūdžio priemonės nepasiteisins (dažniausiai Saugumo Tarybos naudojama garantija yra karinių pajėgų atitraukimas⁵⁸).

⁵⁵ ST Rezoliucija Nr. 598, liepos 20, 1987.

⁵⁶ ST Rezoliucija Nr. 54, liepos 15, 1948; 62, lapkričio 16, 1948; ST Rezoliucija Nr. 660, rugpjūčio 2, 1990 - dėl Irako ir Kuveito; ST Rezoliucija Nr. 1199, rugsėjo 23, 1998 - dėl Kosovo; ST Rezoliucija Nr. 1304, birželio 16, 2000 - dėl Demokratinės Kongo Respublikos.

⁵⁷ Pavyzdžiui: ST Rezoliucija Nr. 598, liepos 20, 1987 dėl Irano ir Irako; ST Rezoliucija Nr. 660, rugpjūčio 2, 1990 dėl Irako ir Kuveito; ST Rezoliucija Nr. 752, gegužės 15, 1992 dėl buvusios Jugoslavijos.

⁵⁸ Pvz. ST Rezoliucija Nr. 582, balandžio 3, 1982 dėl Falkland/Malvinas konflikto; ST Rezoliucija Nr. 598, liepos 20, 1987 dėl Irano ir Irako; bet pvz. ST Rezoliucija Nr. 1227, vasario 10, 1999; ir ST Rezoliucija Nr. 1297, gegužės 12, 2000 dėl Eritrėjos ir Etiopijos, kuriomis ST neįsakė jėgų atitraukimo.

Saugumo Taryba rezoliucijoje Nr. 62 (1948 m.) Palestinos konflikto šalis ragino sudaryti paliaubas. Svarstant šios rezoliucijos priėmimo klausimą, buvo iškeltas prieštaravimas, kad šia rezoliucija arabų pusė negali būti įpareigota derėtis su Izraelio valstybe, nes tai reikštų pastarosios valstybės pripažinimą. O kartu tai reikštų, jog pasikeistų vienos iš šalių teisinis statusas. Pastarasis rezultatas (šalių teisinio statuso pasikeitimas) yra draudžiamas 40 straipsnyje.

Į šį prieštaravimą buvo atsakyta argumentu, kad ugnies nutraukimo ruožo paliaubų sutarties sudarymas pagal tarptautinę praktiką negali būti laikomas susitariančiosios valstybės pripažinimu. Todėl iškeltas prieštaravimas neužkirto kelio Saugumo Tarybai priimti minėtą rezoliuciją

1.3. Laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonių reikšmė

Saugumo Taryba nėra įpareigota priimti laikinojo pobūdžio priemonių *prieš* imdamasi prievartos veiksmų pagal JT Chartijos 41 ir 42 straipsnius.⁵⁹ Tačiau, jei Saugumo Taryba nusprendė dėl laikinųjų priemonių taikymo, o valstybės narės priemonių nevykdo, tuomet Saugumo Taryba turi teisę imtis griežtesnių priemonių. Jeigu valstybė, kuri nors ir nėra pradinė agresorė, nesilaiko laikinojo pobūdžio priemonių, jai taip pat gali būti paskirti griežtesni prievartos veiksmai.

Dažnai Saugumo Taryba priimdama sprendimus dėl laikinųjų priemonių išpėdavo, kad „rezoliucijos reikalavimų nesilaikymas sukels griežtesnes pasekmes“.⁶⁰ Saugumo Taryba vis dažniau imasi prievartos veiksmų po to, kai valstybės nesilaikė laikinojo pobūdžio priemonių.

1.4. Laikinojo pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonių įgyvendinimas

Priešingai nei JT Chartijos 41 ir 42 straipsniai, 40 straipsnis tiksliai neapibrėžia ar laikinosios priemonės yra privalomos vykdyti. Teisės doktrina⁶¹ teigia, kad sprendimai dėl laikinojo pobūdžio priemonių gali būti tiek rekomendaciniai, tiek privalomojo pobūdžio. Dažnai vien tik iš Saugumo Tarybos rezoliucijų teksto negalima aiškiai nustatyti ar jos turi privalomąjį pobūdį, ar ne. Valstybių praktikoje pripažįstama, kad pagal JT Chartijos 40 straipsnį priimtos laikinojo pobūdžio priemonės yra privalomos. 1948 metais Saugumo Taryba įsakė nutraukti ugnį Palestinoje. Ši rezoliucija turėjo privalomąjį pobūdį, tai buvo patvirtinta ir

⁵⁹ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 731.

⁶⁰ Pavyzdžiui, ST Rezoliucija Nr. 660, rugpjūčio 2, 1990 – dėl Irako ir Kuveito; ST Rezoliucija Nr. 1199, rugsėjo 23, 1998 – dėl situacijos Kosove; ST Rezoliucija Nr. 1297, gegužės 12, 2000 dėl Eritrėjos ir Etiopijos, ST Rezoliucija Nr. 1304, birželio 16, 2000 – dėl Demokratinės Kongo Respublikos.

⁶¹ Kooijmans P., *Provisional Measures of the UN Security Council*, iš: *Reflections on International Law from the Low Countries: in Honour of Paul de Waart*, 1998, p. 298-300; Gill T.D., *Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter*, iš: *NYIL* 26 (1995), p. 47.

vėlesnėmis rezoliucijomis.⁶² Laikinojo pobūdžio priemonių privalomumas buvo pabrėžtas ir rezoliucijoje dėl Irano ir Irako.⁶³ Be to, valstybės narės taip pat pritarė požiūriui, kad laikinojo pobūdžio priemonės yra privalomos. Britų užsienio ministras rezoliuciją apibūdino kaip „privalomą pagal VII skyrių“, o JAV valstybės sekretorius pareiškė, kad „rezoliucijos laikymasis yra privalomas pagal tarptautinę teisę“. Vokietijos ir Prancūzijos atstovai išreiškė panašų požiūrį.

2. Kolektyvinio saugumo priemonės, nesusijusios su ginkluotosios jėgos panaudojimu

JT Chartijos 41 straipsnis įtvirtina teisę taikyti tokias kolektyvinio saugumo priemones, kurios neapimtų karinių veiksmų: „Saugumo Taryba gali nuspręsti, kokių priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, turi būti imamasi jos sprendimams vykdyti, taip pat gali pareikalauti, kad Jungtinių Tautų narės taikytų šias priemones. Tai gali būti visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, oro, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiekimą nutraukimas, taip pat diplomatinių santykių nutraukimas“.

Šis straipsnis buvo laikomas kolektyvinio saugumo pagrindu. Deja, daugiau nei du dešimtmečius jis nebuvo taikomas. Per Šaltąjį karą Saugumo Taryba jį taikė tik vienu atveju (dėl Pietų Afrikos⁶⁴). Situacija pasikeitė pasibaigus Šaltajam karui - nuo tada JT Chartijos 41 buvo dažnai taikomas.

1990-2002 metais Saugumo Taryba JT Chartijos 41 straipsniu rėmėsi net 14 kartų. Didelio masto ekonominės sankcijos (kurių vykdymas buvo užtikrintas dar ir karinėmis priemonėmis) pasirodė efektyviausias būdas priversti valstybių vyriausybes paklusti tarptautinės bendruomenės valiai.

Deja, Irako atveju, kai susiklostė sunki humanitarinė situacija (kurią dar apsunkino neatsakingas Irako vyriausybės elgesys), privertė susirūpinti dėl ekonominių sankcijų tinkamumo. JT Generalinis Sekretorius tokias sankcijas netgi pavadino „šurkščiu įrankiu“ („blunt instrument“).⁶⁵ Todėl vėliau (nuo devyniasdešimtųjų vidurio) ekonominės sankcijos buvo taikomos daug atsargiau ir mažesniu mastu.

Saugumo Taryba bandė sukurti tikslingas, „gudrias“ sankcijas. Tokios sankcijos būtų nukreiptos tik prieš asmenis, atsakingus už taikos ir saugumo pažeidimą, o nekaltiems

⁶² ST Rezoliucija Nr. 54, liepos 15, 1948; ST Rezoliucija Nr. 59, spalio 19, 1948.

⁶³ ST Rezoliucija Nr. 598, liepos 20, 1987.

⁶⁴ Detalūs pranešimai apie priemones ir jų rezultatus: Crawford, N.C. ir Klotz, A., *How Sanctions Works: Lessons from South Africa*, 1999.

⁶⁵ Supplement to an Agenda for Peace, UN Doc. A/50/60-S/1995/1, sausio 3, 1995, para. 70; The Millenium Report, UN Doc. A/54/2000, balandžio 3, 2000, p. 50. Apie sankcijų pasekmes civiliams gyventojams: Reisman, W. ir Stenvick, D. L., *The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes*, iš: *EJIL* 9 (1998), p. 96-126.

asmenims nesukeltų neigiamų padarinių. Saugumo Taryba tokiomis „atnaujintomis“ priemonėmis tikėjosi apsaugoti civilius gyventojus nuo neigiamų pasekmių, tačiau kartu sumažino ir tų priemonių efektyvumą.

Saugumo Taryba dažnai taikė ginklų embargus. Tačiau ši priemonė turėjo trūkumų – valstybės narės dažnai išsisukinėjo nuo šios priemonės taikymo. Valstybės minėtos priemonės nesilaikė kadangi trūko efektyvaus vykdymą užtikrinančio mechanizmo. Nuo devyniasdešimtųjų pabaigos Saugumo Taryba pradėjo kurti sankcijų vykdymą užtikrinančius mechanizmus, pavyzdžiui įkūrė tyrimo organus, reguliavo prekybą tam tikromis prekėmis, taip pat - skyrė sankcijas priemonių pažeidėjams. Be to, Saugumo Taryba ėmėsi ir netradicinių priemonių – buvusioje Jugoslavijoje ir Ruandoje (1993m. ir 1994m.) įkūrė tarptautinius baudžiamuosius teismus, o Kosovui ir Rytų Timorui nustatė tarptautinį administravimą.

2.1. Kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, pobūdis

Kaip ir visos JT Chartijos VII skyriaus priemonės, 41 straipsnyje numatytos priemonės nebūtinai yra nukreiptos tik prieš tarptautinės teisės pažeidėją. Atvirkščiai, Saugumo Taryba šias priemones gali taikyti bet kada ir jas skirti bet kurioms valstybėms narėms, jei tik mano, kad tokios priemonės padės užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą.

Kolektyvinio saugumo priemonės, nesusijusios su ginkluotosios jėgos panaudojimu, yra privalomos. Privalomąjį šių priemonių pobūdį nuolat patvirtina tiek Saugumo Tarybos, tiek tarptautinių tribunolų praktika.

Paprastai kolektyvinio saugumo priemonės, priimtose remiantis JT Chartijos 41 straipsniu, yra skirtos „palaužti“ atitinkamos valstybės priešingą valią. Tačiau šios priemonės gali būti skiriamos ir tada, kai tokia valstybė (prieš kurią tos priemonės nukreiptos) sutinka jų laikytis. Šią situaciją iliustruoja atvejis, kai Saugumo Taryba remdamasi JT Chartijos 41 straipsniu skyrė priemones Pietų Rodezijai, nepaisant to, kad Jungtinė Karalystė (kuri tuo metu buvo Rodezją administruojanti valdžia) su tomis priemonėmis sutiko.

Kitas pavyzdys aptinkamas Jugoslavijos konflikto atveju - kai su kolektyvinio saugumo priemonių taikymu sutiko valstybė, prieš kurią tokios priemonės nukreiptos: Saugumo Taryba skyrė ginklų embargą Jugoslavijos vyriausybės prašymu.

Tokia Saugumo Tarybos praktika buvo taikoma ir vidiniuose konfliktuose. Vyriausybės kreipėsi į Saugumo Tarybą su prašymu skirti tokias tarptautines prievartos priemones, kurios padėtų „nuraminti“ karo veiksmus ar nugalėti sukilėlių grupes.⁶⁶

⁶⁶ Pavyzdžiui priemonės dėl Angolos ir Siera Leonės ST Rezoliucija Nr. 1173, birželio 12, 1998; ST Rezoliucija Nr. 1306, liepos 5, 2000.

2.2. Kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, rūšys

Kolektyvinio saugumo priemonės, nesusijusios su ginkluotosios jėgos panaudojimu, yra labai įvairios, tačiau žinoma, jos neapima veiksmų, susijusių su jėgos panaudojimu.⁶⁷ (Pagal JT Chartiją - demonstracijos, ypač karinio jūrų laivyno, ir blokados yra laikomos *karinėmis* (su ginkluotosios jėgos panaudojimu susijusiomis) priemonėmis).

JT Chartijos 41 straipsnis pamini kelias kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, rūšis. Tačiau šis sąrašas nėra baigtinis. Išskyrus jėgos panaudojimą, 41 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę imtis bet kokių priemonių, kurias ji laiko tinkamomis tarptautinei taikai ir saugumui užtikrinti.

Ekonominės sankcijos ir diplomatinių santykių apribojimas

Saugumo Taryba praktikoje taikė įvairias su ginkluotosios jėgos panaudojimu nesusijusias kolektyvinio saugumo priemones, ypač ekonomikos srityje.⁶⁸ Dažniausiai taikoma priemonė buvo ginklų embargas. Ekonominių sankcijų apimtis kito – nuo labai plačių ekonominių sankcijų buvo pereita prie tokių, kuriomis buvo apribota (kartais ir visiškai uždrausta) prekyba tam tikromis prekėmis (pvz. deimantais ar nafta). Saugumo Taryba, spręsdama dėl tokių ekonominių sankcijų taikymo, atsižvelgdavo, kokio tikslo bus siekiama ir vadovaujantis šiuo tikslu nustatydamas, kokia priemonė konkrečiu atveju bus efektyviausia. Dažnai Saugumo Taryba reguliavo konkrečius finansinius sandėrius – pvz. draudė atlikti sandėrius su tam tikra valstybe, užšaldė kai kurių asmenų, arba vyriausybių lėšas užsienio valstybių bankuose ir panašiai.

Saugumo Taryba skyrė priemones pasižyminčias tarptautinių kelionių apribojimu⁶⁹ – pavyzdžiui įvedė apribojimus bendram arba tik konkrečių oro linijų transportui, apribojo kai kurių asmenų (sukilėlių judėjimų vadų, kai kurių vyriausybių atstovų⁷⁰) tarptautines keliones. Saugumo Taryba taikė ir diplomatinių santykių apribojimus – ragino valstybes nares sumažinti diplomatinio personalo skaičių.

Numatoma, kad Saugumo Taryba ateityje imsis dar didesnio masto ir įvairesnių su ginkluotosios jėgos naudojimu nesusijusių kolektyvinio saugumo priemonių. Pavyzdžiui, reaguodama į teroristų atakas 2001 metų rugsėjo mėnesį, Saugumo Taryba skyrė labai plataus

⁶⁷ ICTY, Appeals Chamber, Judgment of October 2, 1995, *Tadic* (Jurisdiction), iš: ILM 35 (1996), p. 44, para 35.

⁶⁸ Įvairių praktikoje taikytų priemonių apžvalga: Cortright, D. ir Lopez, G.A., *The Sanctions Decade*, 2000, p. 205-207; JT parengta apžvalga: <http://www.un.org/News/ossg/sanctions.htm>; bei JTO Politinių Reikalų Departamentas: *A Brief Overview of Security Council Applied Sanctions*, *elektroninė versija*: <http://www.un.org/sc/committees/sanctions/overview.pdf>.

⁶⁹ JT parengta apžvalga: <http://www.un.org/News/ossg/sanctions.htm>.

⁷⁰ Pz., ST Rezoliucija Nr. 917, gegužės 6, 1994 – dėl Haičio; ST Rezoliucija Nr. 1132, spalio 8, 1997 ir ST Rezoliucija Nr. 1171, birželio 5, 1998 – dėl Siera Leonės; ST Rezoliucija Nr. 1343, kovo 7, 2001 – dėl Liberijos.

pobūdžio priemonę, kuri buvo suformuluota, kaip bendras įpareigojimas valstybėms narėms užkirsti kelią teroristinių aktų finansavimui, planavimui ir palaikymui.

Teisinių pareigų valstybėms narėms sukūrimas ir apibrėžimas

JT Chartijos 41 straipsnyje numatytos priemonės yra pakeičia valstybių narių santykius su ta valstybe, prieš kurią šie kolektyvinio saugumo veiksmai yra nukreipti. Keletu atveju Saugumo taryba pasitelkė JT Chartijos 41 straipsnį ir tiesiogiai skyrė priemones „valstybei – taikiniui“: Irakui įsakė sunaikinti konkrečius ginklus,⁷¹ iš serbų reikalavo pasirašyti planą dėl teritorinio susitarimo,⁷² kelioms valstybėms įsakė išduoti įtariamus teroristus ar kitus nusikaltėlius.

Valstybės dažniausiai sutiko su tokia Saugumo Tarybos praktika. Bet buvo ir išimčių. Libijos atvejis buvo labai kritikuojamas; tačiau kritika, kuri kalba apie valstybių teisių ir pareigų pakeitimus, neturi pagrindo – kadangi remiantis JT Chartijos 41 straipsniu Saugumo Taryba turi teisę sukurti tokius padarinius. Iš kitos pusės, buvo kritikuojamas galutinis ginčo išsprendimas. Ši funkcija yra numatyta JT Chartijos VI skyriuje („Taikus ginčų sprendimas“) ir minimu atveju turėjo būti pasitelktas šis skyrius, o ne kolektyvinio saugumo prievartos priemonės.

Saugumo Taryba JT Chartijos 41 straipsnį taikė ir Kuveito aneksijos metu (1990 m.): Saugumo Taryba sprendė dėl Irako atsakomybės už nuostolius ir dėl sienos tarp valstybių nustatymo. Tokie Saugumo Tarybos veiksmai prieštarauja JT Chartijos VII skyriaus galioms – Saugumo Taryba negali pasitelkti kolektyvinio saugumo priemonių, norėdama sureguliuoti atitinkamą ginčą (pastarasis turi būti sprendžiamas pagal VI skyrių, ir *privalomi* Saugumo Tarybos sprendimai nėra galimi).

Saugumo Taryba išplėtė JT Chartijos 41 straipsnio ribas priėmusi rezoliuciją,⁷³ kuria įkūrė tarptautinį administravimą Rytų Slovėnijoje (UNTAES). Pastarasis administravimas apsiribojo keleto funkcijų vykdymu, o štai 1999 m. Kosovo ir Rytų Timoro administravimas apėmė visas atitinkamų teritorijų administravimo funkcijas.⁷⁴ Specialusis Generalinio Sekretoriaus atstovas turėjo plačias galias, įskaitant vykdomąsias ir įstatymų leidybos, taip pat turėjo teisę skirti teisėjus.

Tokių priemonių įgyvendinimas iškėlė keletą problemų, pvz., Kosove ir Rytų Timore, vietiniams gyventojams buvo palikta mažai galimybių įtakoti pereinamosios valdžios struktūrų kūrimą ir tos valdžios veikimą. Administracijos nustatė gana aukštus žmogaus teisių

⁷¹ ST Rezoliucija Nr. 687, balandžio 3, 1991.

⁷² ST Rezoliucija Nr. 942, rugsėjo 23, 1994.

⁷³ ST Rezoliucija Nr. 1037, sausio 15, 1996.

⁷⁴ ST Rezoliucija Nr. 1244, liepos 10, 1999; ST Rezoliucija Nr. 1272, spalio 25, 1999 – dėl Rytų Timoro.

užtikrinimo standartus. Tačiau nesukūrė veiksmingo mechanizmo, galinčio peržiūrėti, įvertinti pačios administracijos veiksmus šiuo atžvilgiu.

2.3. Kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, taikymo ribos

Pagal JT Chartijos 41 straipsnį Saugumo Taryba, priimdama sprendimą dėl priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, turi vadovautis JT Organizacijos tikslais ir principais, proporcingumo principu ir neįtraukti priemonių, prilygstančių *privalomam* ginčų sprendimui.

Šios abstrakčios priemonių taikymo ribos buvo konkretizuotos Saugumo Tarybos praktikoje, pvz. Saugumo Taryba pareiškė, kad taikant ekonomines sankcijas būtina atsižvelgti į tam tikrų prekių paskirtį (pvz. medicinos prekių) ir jų neįtraukti į priemones. Kiekvienu konkrečiu atveju dėl išimčių sprendžia Sankcijų Komitetas. Jo praktikoje buvo išvystytos ir kai kurios bendros taisyklės (pvz. kelionių uždraudimas neįpareigoja valstybės į teritoriją neįsileisti *savo* piliečių).

1995 metais nuolatiniai Saugumo Tarybos nariai sutarė, kad ateityje reikėtų „sumažinti pašalines sankcijų pasekmes“. Keli pavyzdžiai iliustruoja, jog Saugumo Taryba laikosi šio įsipareigojimo: nors Sudanui Saugumo Taryba ir paskyrė kolektyvinio saugumo prievartos priemones, tačiau nusprendė jų neįgyvendinti dėl galimų neigiamų pasekmių.⁷⁵ Be to, Saugumo Taryba priėmė „nafta-už-maistą“ (oil-for-food) programą Irakui.⁷⁶ Ji įtvirtino, kad sprendžiant dėl priemonių efektyvumo turi būti siekiama „kiek įmanoma išvengti neigiamų humanitarinių pasekmių“.

Tiek Saugumo Tarybos rezoliucijose, tiek JT Generalinio Sekretoriaus pranešimuose⁷⁷ pripažįstama, kad Saugumo Taryba taikydama nekarines kolektyvinio saugumo priemones turi atsižvelgti į galimas humanitarines pasekmes, ir turi užtikrinti žmogaus teises. Visa tai Saugumo Taryba turi „pasverti“ *prieš* nusprendama taikyti konkrečią priemonę.

⁷⁵ Cortright, D. ir Lopez, G.A., *The Sanctions Decade*, 2000, p. 124-125.

⁷⁶ ST Rezoliucija Nr. 1409, gegužės 14, 2002.

⁷⁷ ST Rezoliucija Nr. 1302, birželio 8, 2000 – dėl Irako; ST Rezoliucija Nr. 1333, gruodžio 19, 2000 – dėl Afganistano; JT Generalinio Sekretoriaus ataskaitos dėl pastarųjų rezoliucijų humanitarinių pasekmių – UN Doc. S/2001/241, kovo 20, 2001; UN Doc. S/2001/695, liepos 13, 2001.

2.4. Kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, įgyvendinimas

Saugumo Tarybos sprendimai ir nacionalinė valstybių narių teisė

Priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, įgyvendinimas nebuvo labai efektyvus. Išskyrus tas priemones, kurių vykdymui užtikrinti buvo pasitelktos ir karinės priemonės, įgyvendinimas daugiausiai priklausė nuo valstybių narių valios.

Remiantis JT Chartijos 48 straipsniu, valstybės narės privalo įgyvendinti tas priemones, dėl kurių taikymo nusprendžia Saugumo Taryba. Tačiau valstybėms narėms paliekama teisė pasirinkti būdus, kuriais tos priemonės bus įgyvendinamos. Nors Saugumo Tarybos sprendimas dėl nekarinių kolektyvinio saugumo priemonių taikymo įpareigoja valstybę tarptautiniu lygmeniu, tačiau tik nacionalinė valstybės teisė apsprendžia ar šis Saugumo Tarybos sprendimas bus tiesiogiai taikomas nacionaliniame teisme. Keli pavyzdžiai iliustruoja, jog dažnai nepakanka vien tik Saugumo Tarybos sprendimo - dar reikia, kad būtų priimtas ir nacionalinis, rezoliuciją įgyvendinantis, teisės aktas.

Nors JAV priėmė įstatymus, pažeidusius prekybos embargą prieš Rodeziją, JAV teismai vis dėlto taikė minėtus įstatymus⁷⁸. Aukštasis Australijos teismas nustatė, kad Saugumo Tarybos sprendimai nėra Australijos teisės dalis ir, kad norint taikyti tokias priemones yra reikalingas papildomas teisinis pagrindas (nacionalinis teisės aktas). Vokietijos teismai laikosi nuostatos, kad tuo atveju, kai nėra kolektyvinio saugumo priemonės įgyvendinančių nacionalinių teisės aktų, Saugumo Tarybos rezoliucijos nėra nacionalinės teisės sistemos dalis,⁷⁹ todėl neprivalo būti taikoma.

Europos Teisingumo teismas priėjo prie tos pačios išvados, bet sverdamas individualius ir viešuosius interesus, daug dėmesio skyrė faktui, kad atitinkami Europos Sąjungos reglamentai *rėmėsi* Saugumo Tarybos rezoliucijomis.⁸⁰ Analogiškai, nacionaliniai teismai, aiškindami nacionalinius, rezoliucijas įgyvendinančius teisės aktus,⁸¹ dažnai remiasi atitinkamomis ST rezoliucijomis.

Kai kuriais atvejais, Saugumo Taryba ragino valstybes nares priimti specialias priemones tam, kad užtikrintų rezoliucijų įgyvendinimą nacionalinėje teisėje. Ypač dažnai Saugumo Taryba valstybes *ragino* sankcijų pažeidimą prilyginti baudžiamajam nusikaltimui („criminal offence“), tačiau tik viena kartą privalomai *įsakė* tai padaryti.

⁷⁸ *Diggs et al. vs. Shultz et al.*, U.S. Court of Appeals D.C., iš: ILM 11 (1972), p. 1252.

⁷⁹ Federal Court of Justice, Judgment of April 12, 1995, *Neue Zeitschrift für Strafrecht* 1995, p. 551.

⁸⁰ European Court of Justice, Judgment of Liepos 30, *Bosphorus*, ECJ Reports 1996, I-3953, p. 3986-3987, para. 24-26.

⁸¹ P.vz., The judgment of the German Federal Court of Justice, rugsėjo 28, 1995, *NJW* 1996, p. 603; ir European Court of Justice, Judgment, liepos 30, *Bosphorus*, ECJ Reports 1996, I-3953, p. 3983-3985, para. 14-18.

2.5. Kolektyvinio saugumo priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos panaudojimu, vykdymo užtikrinimas

Kad palengvintų ir kontroliuotų priemonių vykdymą, Saugumo Taryba įkūrė eilę specializuotų organų. Sankcijų Komitetas gauna ataskaitas iš valstybių narių apie priemonių įgyvendinimą, nusprendžia dėl išimčių, ir detalizuoja pareigas, kylančias iš Saugumo Tarybos rezoliucijų. Be to, Saugumo Taryba ėmėsi veiksmų užtikrinti priemonių įgyvendinimo skaidrumą ir efektyvumą. Sankcijų Komitetas tiria sankcijų pažeidimus, sukuria ekspertų komisijas. Tokiu būdu Saugumo Taryba siekia sustiprinti ir centralizuoti sankcijų administravimą, o pavyzdžiui Irako atveju JT komisijos buvo sukurtos tiesiogiai stebėti rezoliucijų laikymąsi.

Kartais Saugumo Taryba priemonių įgyvendinimo administravimą patiki ne valstybėms narėms, o Generaliniam Sekretoriui arba pagalbiniais organams (pavyzdžiui, buvo sukurti pagalbiniai organai - Irako Kompensacijų Komisija, tarptautiniai baudžiamieji teismai buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai, JT administracija Rytų Slovėnijai, Kosovui, ir Rytų Timorui).

Kaip minėta keletu atveju Saugumo Taryba ėmėsi prievartinių veiksmų, kad užtikrintų priemonių pagal 41 straipsnį laikymąsi. Saugumo Taryba įgaliojo atskiras valstybes nares arba regionines organizacijas panaudoti jėgą tam, kad užtikrintų ekonominių sankcijų vykdymą Pietų Rodezijoje, Irake, Jugoslavijoje, Haityje, Siera Leonėje.⁸² Toks priemonių vykdymo užtikrinimo būdas yra suderinamas su JT Chartijos 42 straipsniu. Be to, prieš valstybes, kurios neįgyvendina JT Chartijos 41 straipsnyje numatytų kolektyvinio saugumo priemonių,⁸³ Saugumo Taryba gali priimti „antrines sankcijas“.

3. Kolektyvinio saugumo priemonės, susijusios su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu

JT Chartijos 42 straipsnis įtvirtina griežčiausią kolektyvinio saugumo priemonių rūšį – priemones, susijusias su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu: „Jeigu, Saugumo Tarybos nuomone, 41 straipsnyje numatytų priemonių gali nepakakti arba jau neužteko, ji, pasinaudodama oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, gali imtis veiksmų, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti. Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos.“ Saugumo Taryba norėdama taikyti su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu susijusias kolektyvinio saugumo priemones, turi atsižvelgti į tam tikrus reikalavimus. Jie aptariami toliau.

⁸² ST Rezoliucija Nr. 221, balandžio 9, 1966; ST Rezoliucija Nr. 665, rugpjūčio 25, 1990; ST Rezoliucija Nr. 787, lapkričio 16, 1992; ST Rezoliucija Nr. 917, gegužės 6, 1994; ST Rezoliucija Nr. 1132, spalio 8, 1997.

⁸³ Komisijos ataskaitos ir rekomendacijos dėl Angolos ir Siera Leonės: UN Doc. S/2000/1195, gruodžio 20, 2000, Annex, paras. 271-272.

Pirma, Saugumo Taryba turi manyti, jog atitinkamai situacijai išspręsti neužteks JT Chartijos 41 straipsnyje numatytų priemonių. Nereikalaujama, kad Chartijos 41 straipsnio priemonės būtų paskirtos ar įgyvendintos. Saugumo Taryba gali taikyti 42 straipsnyje numatytas priemones remdamasi vien manymu („progoze“), kad priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, nepakaks. Tačiau atsižvelgiant į 42 straipsnyje numatytų priemonių galimas pasekmes (potencialią žalą, grėsmę, kad konfliktas dar labiau išplis), Saugumo Taryba jas gali taikyti tik išimtiniais atvejais. Saugumo Taryba turi nuspręsti, ar tokios priemonės konkrečioje situacijoje bus pagrįstos ir ar tokių priemonių taikymas atitiks proporcingumo principą.

Antra, Saugumo Taryba gali taikyti karines kolektyvinio saugumo priemones tik tuomet, kai konstatuoja grėsmės taikai egzistavimą, taikos pažeidimo faktą, arba įvykdytą agresijos aktą (t.y. įvykdo 39 straipsnio reikalavimus).⁸⁴ Ši nuostata nereikalauja, kad rezoliucijoje Saugumo Taryba aiškiai nurodytų, jog ji veikia remdamasi JT Chartijos 39 ir 42 straipsniais. Doktrinoje teigiama, ir dažna Saugumo Tarybos praktika patvirtina, kad rezoliucijose dėl karinių priemonių taikymo, pakanka nurodymo, jog Saugumo Taryba veikia remdamasi Chartijos VII skyriumi. Jeigu Saugumo Tarybos rezoliucijoje nėra nurodyta, koku teisiniu pagrindu ji veikia, tokios rezoliucijos turi būti aiškinamos siaurai – turi būti laikoma, kad tokia rezoliucija nenustato *privalomų* prievartos veiksmų.

Trečia, tik Saugumo Taryba nusprendžia ar imtis ir koku mastu imtis kolektyvinio saugumo priemonių, susijusių su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu. Valstybės narės negali remtis vien tik grėsmės taikai, taikos pažeidimo ar agresijos akto konstatavimu, ir pačios spręsti kokias karines priemones panaudoti. Saugumo Taryba yra vienintelė, kuri sprendžia šį klausimą, ir ji turi detalizuoti kokios priemonės ir kokia apimtimi jos turi būti vykdomos siekiant pašalinti grėsmę taikai ir atkurti saugumą. Iš to seka išvada, kad nesant specialaus Saugumo Tarybos sprendimo dėl karinių priemonių, narės negali naudoti jėgos, o jeigu ją naudos - tai atliks neteisėtai. (Nebent valstybės narės tokį jėgos naudojimą pateisintų savarankiškais teisiniais pagrindais (pvz. savigyna).

Kartais valstybės narės savo karinius veiksmus bandė pateisinti Saugumo Tarybos rezoliucijomis, tačiau toks „pateisinimas“ nebuvo pagrįstas kadangi tais atvejais rezoliucijos aiškiai neįtvirtino, jog turi būti taikomos būtent tos karinės priemonės. Pavyzdžiui, Kosovo atveju NATO pareiškimas, kad jėga naudojama vykdyti Saugumo Tarybos rezoliucijas prieš Jugoslaviją, buvo nepagrįstas. Taip pat nepagrįstas buvo ir neskraidymo zonų Irake sukūrimas

⁸⁴ Gill T.D., Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter, iš: *NYIL* 26 (1995), p. 39, 51.

ir gynyba (tokios priemonės nebuvo numatytos rezoliucijoje, kurią tariamai įgyvendino veikusios valstybės).

Be to, Saugumo Taryba rezoliucijoje neįtvirtino, kad JAV gali imtis karinių veiksmų kaip atsako į teroristų atakas 2001 metų rugsėjo mėnesį. Tačiau Saugumo Taryba, patvirtindama teisę naudotis savigyna, aiškiai leido suprasti, kad Saugumo Tarybos rezoliucija nedraudžia JAV imtis JT Chartijos 51 straipsnyje numatytų teisėtų *savigynos* veiksmų.

3.1. Kolektyvinio saugumo priemonių, susijusių su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu, pobūdis

Tarptautinis Teisingumo teismas konsultacinėje išvadoje *Certain Expenses* nurodė, kad 42 straipsnyje numatytos priemonės yra „prievartos priemonės“ („enforcement measures“).⁸⁵ Kaip ir 41 straipsnyje nustatytos, 42 straipsnio prievartos priemonės yra vykdomos nepaisant suinteresuotos valstybės valios. Gali pasitaikyti atveju, kai valstybė, prieš kurią yra nukreiptos karinės prievartos priemonės, sutinka dėl karinių pajėgų dislokavimo arba sutinka su jėgos panaudojimu jos teritorijoje. Taikant kolektyvinio saugumo priemones – toks sutikimas, nors ir galimas, tačiau nėra būtinas. Tuo kolektyvinio saugumo priemonės skiriasi nuo taikos palaikymo priemonių, kurioms, priešingai, yra *būtinas visų* suinteresuotų šalių sutikimas.

Praktikoje Saugumo Taryba keletą kartų ėmėsi karinių veiksmų, kai suinteresuotos valstybės sutiko arba net pačios kreipėsi į JT dėl tokių priemonių taikymo.⁸⁶ (pvz. Albanijos, Centrinės Afrikos Respublikos, Siera Leonės, Bosnijos (po Dayton'o susitarimo) atvejais). Svarbūs du teisiniai aspektai.

Pirma, nors teisiškai valstybės sutikimas ir nėra būtinas, rėmimasis JT Chartijos VII skyriumi, o ne VI skyriumi, kolektyvinėms priemonėms suteikia didesnę legitimumą. Tai aktualu pilietinių konfliktų metu. Kadangi pilietinio konflikto šalys nepripažįsta išimtinės, tik vyriausybei suteiktos, teisės pasikviesti užsienio karines pajėgas.⁸⁷

Antra, jeigu Saugumo Taryba savo veiksmus grindžia JT Chartijos 42 straipsniu – tai kolektyvinio saugumo priemonių taikymas *nepriklausys* nuo pasikeitusios suinteresuotų valstybių valios. Vadinasi, tokios priemonės bus tęsiamos ir vykdomos toliau, netgi jeigu valstybė persigalvotų ir atšauktų ar pakeistų savo pradinį sutikimą dėl karinių priemonių taikymo. Dėl to tokiais atvejais kolektyvinio saugumo priemonių taikymas užtikrina didesnę operacijų stabilumą ir teisėtumą.

⁸⁵ *Certain expenses of the United Nations (1961-1962)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1962, p. 164-165.

⁸⁶ ST Rezoliucija Nr. 1101, kovo 28, 1997 – dėl Albanijos; ST Rezoliucija Nr. 1125, rugpjūčio 6, 1997 – dėl Centrinės Afrikos Respublikos (buvo priimta šalių prašymu); ST Rezoliucija Nr. 1270, spalio 22, 1999 ir ST Rezoliucija Nr. 1289, vasario 7, 2000 – dėl Siera Leonės, kuri atitiko Lome taikos sutartį.

⁸⁷ Kritsiotis, D., Security Council Resolution 1101 (1997) and the Multinational Protection Force of Operation Alba in Albania, iš: *Leiden J Int'l L.* 12 (1999), p. 530-531.

Kolektyvinio saugumo priemonės, įtvirtintos JT Chartijos 42 straipsnyje, kaip ir visos JT Chartijos VII skyriaus priemonės, gali būti taikomos prieš bet kurią valstybę, jeigu tik Saugumo Taryba mano, jog tokie veiksmai padės užtikrinti taiką ir saugumą. Teoriškai galima situacija, kad nagrinėjamos priemonės bus skirtos valstybei, kuri nei pažeidė tarptautinę teisę, nei kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Vis dėlto praktikoje, karinės priemonės dažniausiai buvo taikomos prieš valstybę, kuri atsisakė paklusti Saugumo Tarybos reikalavimams.

3.2. Kolektyvinio saugumo priemonių, susijusių su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu, rūšys

JT Chartijos 42 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę imtis tokių priemonių, kokias tik ji mano esant reikalingas užtikrinti taikai ir saugumui. JT Chartijos 42 straipsnis kai kurias iš šių priemonių įvardija, tačiau šis sąrašas nėra baigtinis. 42 straipsnis prie karinių priemonių priskiria ir demonstracijas bei blokadas. Demonstracija šiame kontekste suprantama kaip karinių pajėgų demonstravimas siekiant potencialų taikos pažeidėją atgrasinti nuo ginkluotos jėgos panaudojimo ir taip paskatinti tą valstybę pakeisti savo elgesį. Saugumo Taryba, siekdama stebėti kaip laikomasi ekonominių sankcijų režimo, Irako, Pietų Rodezijos, Jugoslavijos, Haičio ir Siera Leonės atvejais kaip kolektyvinio saugumo priemonę skyrė blokadą.

3.3. Priemonių, susijusių su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu, įgyvendinimas

Karines kolektyvinio saugumo priemones Saugumo Taryba gali įgyventi pasitelkdama savo žinioje turimas karines pajėgas. JT Chartijos 43 straipsnis numato, jog valstybės narės su Saugumo Taryba sudaro specialius susitarimus dėl karinių pajėgų Saugumo Tarybai suteikimo. Deja, iki šiol tokie susitarimai su valstybėmis narėmis nėra sudaryti. Todėl Chartijoje numatytas *centralizuotas* karinių priemonių įgyvendinimas neįmanomas. Todėl yra pasitelkiami du alternatyvūs karinių priemonių įgyvendinimo būdai: veikti pagal *ad hoc* susitarimus arba tam tikrų karinių priemonių vykdymą patikėti tik kai kurioms valstybėms (*decentralizuotas įgyvendinimo būdas*).

Pirma, šias priemones Saugumo Taryba gali įgyvendinti priimdama *ad hoc* susitarimus su valstybėmis narėmis. Dažnai Saugumo Taryba karines priemones įgyvendino dislokuodama taikos palaikymo pajėgas (pastarosioms operacijoms suteikdama mišrų teisinį pagrindą. Tiesa iki devyniasdešimtųjų taikos palaikymo operacijos neapėmė prievartos priemonių (šios operacijos buvo taikomos tik esant suinteresuotų šalių sutikimui, Kongo atvejis būtų išimtis). Tačiau devyniasdešimtaisiais ši situacija iš esmės pakito - taikos palaikymo pajėgos buvo

įgalios panaudoti jėgą ne tik savigynai, bet ir apsaugant civilius gyventojus ar pristatant humanitarinę pagalbą. Kai kurie autoriai teigia, kad tai tebuvo tik platesnis savigynos sampratos aiškinimas (toks požiūris susilaukė gana plačios kritikos). Dažnai Saugumo Taryba taikos palaikymo operacijas pagrindė JT Chartijos VII skyriumi – taip sukurdamą operacijas su „mišriu“ teisiniu pagrindu.⁸⁸ Praktikoje tai sukėlė rimtų problemų – ypač dėl JT pajėgų neutralumo ir draudimo įsitraukti į kovą. Teisiniu aspektu svarbu tai, kad taikos palaikymo pajėgos yra atskaitingos ir kontroliuojamos JT Generalinio Sekretoriaus. Todėl Saugumo Taryba turi aiškiai apibrėžti kurioms užduotims vadovauja ji, o kurioms – Generalinis Sekretorius. Turi būti laikomasi JT Chartijos VII skyriaus galių delegavimo taisyklių.

Antras JT Chartijos 42 straipsnio įgyvendinimo būdas pasižymi tuo, kad Saugumo Taryba gali nustatyti, jog tam tikros priemonės bus įgyvendintos pasitelkiant tik kai kurių narių karines pajėgas. JT Chartijos 42 ir 48 straipsnių sisteminis aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad priemonės, susijusias su ginkluotosios jėgos panaudojimu, gali taikyti tiek visos JT narės, tiek kai kurios iš jų, priklausomai nuo to, kaip nustato Saugumo Taryba. Vis dėlto Saugumo Taryba neturi teisės *ipareigoti* valstybių narių dalyvauti tokiose priemonėse, kadangi privalomas dalyvavimas tokiose priemonėse būtų galimas tik pagal 43 straipsnį valstybių narių sudarytus ir ratifikuotus susitarimus (kaip minėta aukščiau, iki šiol tokie susitarimai nėra sudaryti).

Todėl praktikoje Saugumo Taryba *įgalioja* valstybes nares panaudoti jėgą. Šis decentralizuotas įgyvendinimas yra dažniausias Saugumo Tarybos taikomas 42 straipsnyje numatytų kolektyvinio saugumo priemonių įgyvendinimo būdas. Valstybėms narėms toks įgyvendinimo būdas palieka teisę pačioms spręsti ar iš viso, kokia apimtimi ir kiek laiko jos dalyvaus kolektyvinio saugumo veiksmuose.

Decentralizuoto įgyvendinimo konstitucingumas

JT Chartija aiškiai nenustato, ar nesant susitarimų pagal 43 straipsnį, Saugumo Taryba iš viso gali taikyti 42 straipsnyje numatytas priemones. Remiantis tiek JT Chartijos 42 straipsnio antru sakiniu, tiek 48 straipsniu, galima daryti išvadą, kad ST turi teisę taikyti 42 straipsnio priemones ne tik pasitelkdama pajėgas, kuriomis ji disponuoja, bet gali imtis tokių veiksmų ir pasitelkdama valstybių narių pajėgas.

Tarptautinis Teisingumo teismas konsultacinėje išvadoje *Certain Expenses*, išreiškė požiūrį, jog Chartija turi būti aiškinama taip: „nors susitarimai pagal JT Chartijos 43 straipsnį ir

⁸⁸ ST Rezoliucija Nr. 814, kovo 26, 1993; ST Rezoliucija Nr. 837, birželio 6, 1993 – dėl Somalio; ST Rezoliucija Nr. 836, birželio 4, 1993 – dėl Bosnijos; ST Rezoliucija Nr. 1270, spalio 22, 1999 ir ST Rezoliucija Nr. 1289, vasario 7, 2000 – dėl Siera Leonės; ST Rezoliucija Nr. 1291, vasario 24, 2000 – dėl demokratinės Kongo Respublikos.

nebuvo sudaryti, Saugumo Taryba, iškilus kritiškoms situacijoms, gali imtis reikiamų karinių prievartos veiksmų“.⁸⁹

Teisinėje doktrinoje vyraujantis požiūris taip pat teigia, kad nesant specialių susitarimų pagal JT Chartijos 43 straipsnį, Saugumo Taryba vis dėlto gali imtis veiksmų pagal 42 straipsnį, ypač *įgaliodama* valstybes nares panaudoti jėgą. Šis Chartijos aiškinimas yra patvirtintas ir Saugumo Tarybos praktikoje. Korėjos atveju Saugumo Taryba rezoliucija buvo traktuojama kaip *rekomendacija, įgaliojimas* imtis karinių veiksmų.. Spręsdama dėl Rodezijos situacijos Saugumo Taryba kreipėsi į Jungtinę Karalystę *ragindama* užtikrinti ekonominio sankcijų įgyvendinimą, o jei reikia, panaudoti ir jėgą prieš atvykstančius ar išvykstančius laivus, kurie nesilaikė embargo.⁹⁰ Laikoma, kad Saugumo Taryba šiuo atveju veikė pagal JT Chartijos VII skyrių, o konkrečiai pagal JT Chartijos 42 straipsnį.

Valstybių praktika taip pat paremia požiūrį, kad Saugumo Taryba turi teisę atskirą valstybę ar valstybių grupę *įgalioti* panaudoti jėgą nepaisant to, kad pagal 43 straipsnį specialūs susitarimai nėra pasirašyti. Šį požiūrį iliustruoja Somalio, Bosnijos, Haičio, Ruandos, Rytų Zairo, Albanijos, Centrinės Afrikos Respublikos, Kosovo (KFOR) ir Rytų Timoro atvejai. Taigi, valstybės, pripažindamos tokių operacijų teisėtumą, netiesiogiai pripažino ir Saugumo Tarybos teisę *įgalioti* valstybes imtis jėgos panaudojimo veiksmų.

Kelios valstybės išreiškė susirūpinimą, kad Saugumo Tarybos praktika tik *įgaliojanti* (bet ne *įsakanti*) panaudoti jėgą nukrypsta nuo pradinės kolektyvinio saugumo idėjos.⁹¹ Tradiciškai kolektyvinis saugumas suprantamas kaip kolektyvinis (bendras ir vieningas) privalomas atsakas į grėsmę. Tuo tarpu kolektyvinis saugumas yra modifikuojamas tuo atžvilgiu, kad valstybėms narėms paliekama teisė spręsti ar jos pasinaudos įgaliojimu panaudoti jėgą. Vadinasi, kolektyvinio saugumo veiksmingumas priklauso nuo valstybių valios veikti.

Sąlygos, kurių privalo laikytis valstybės vykdydamos jėgos panaudojimo veiksmus

Saugumo Taryba gali *įgalioti* valstybes panaudoti jėgą. Tačiau Saugumo Taryba turi užtikrinti ir efektyvią tokių priemonių vykdymo kontrolę. Chartija reikalauja, kad valstybės narės Saugumo Tarybai pateiktų visą informaciją, susijusią su priemonių vykdymu. Ši pareiga kyla, tiek atskiroms valstybėms narėms, įgaliotoms naudoti jėgą tiek ir regioninėms organizacijoms, įgaliotoms veikti pagal Chartijos 53 straipsnį.

Problema kyla dėl to, kad rezoliucijose Saugumo Taryba įgaliojimus panaudoti jėgą išreiškia netiksliai ir daugiaprasmiškai – todėl nėra visiškai aišku, kokia apimtimi valstybės narės iš tiesų yra įgaliotos veikti. Kadangi nėra aiškių ribų, kokias jėgos panaudojimo

⁸⁹ *Certain expenses of the United Nations (1961-1962)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1962, p. 167.

⁹⁰ ST Rezoliucija Nr. 221, balandžio 9, 1966.

⁹¹ Irako, Jemeno ir Kubos pareiškimai dėl ST Rezoliucijos Nr. 665, UN Doc. S/PV.2938, rugpjūčio 25, 1990, p. 8-11, 12-15, 71. Blokker, N., *Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by "Coalitions of the Able and Willing"*, iš: *EJIL 11* (2000), p. 555-560

priemonės valstybės gali taikyti, o kokių negali, - akivaizdu, kad bus sunku užtikrinti, ar valstybės nenukrypsta ir laikos tokių Saugumo Tarybos „įgaliojimų“. Pavyzdžiui, per Antrąją Persijos karą Saugumo Taryba leido naudoti jėgą tam, „kad būtų atkurta taika ir saugumas regione“.⁹² Toks abstraktus (ir platus) įgaliojimas naudoti jėgą pagrįstai išprovokavo kritiką tiek doktrinoje, tiek praktikoje.

Praktika pasikeitė. Daugelyje operacijų Saugumo Taryba jau nevaržo tokių plačių įgaliojimų formuluočių - priimdavo tikslesnius operacijų tikslų apibrėžimus, aiškesnius laiko terminus ir numatė daugiau pareigų pateikti ataskaitas dėl priemonių vykdymo. Jeigu vis dėlto rezoliucijų tekstas nėra labai aiškus, tokios rezoliucijos turi būti aiškinamos siaurai.

4. Skubaus pobūdžio kolektyvinio saugumo priemonės

JT Chartijos 45 straipsnis nustato, kad siekiant sudaryti galimybę Jungtinėms Tautoms imtis skubių karinių priemonių, jos narių nacionalinių karinių oro pajėgų daliniai turi būti pasirengę skubiems jungtiniams tarptautiniams prievartos veiksams. Šių dalinių dydį ir parengties laipsnį bei jų jungtinių veiksmų planus nustato Saugumo Taryba, Karo štabo komiteto padedama, kaip tai nurodyta specialiaame susitarime ar susitarimuose, nurodytuose 43 straipsnyje.

Šis straipsnis praktikoje niekada nebuvo pritaikytas. Teisės mokslininkai teigia, kad nelogiška susieti skubų pajėgų išdėstymą ir *išankstinius* Karo Štabo komiteto planus. Šis argumentas pagrįstas, nes neįmanoma numatyti skubių situacijų ir joms *iš anksto* sudaryti planus. Dėl to įgyvendinant kolektyvinį saugumą, skubaus pobūdžio priemonės (kokios numatytos Chartijoje) neturėjo didesnės reikšmės.

VII. KOLEKTYVINIO SAUGUMO PRIEMONIŲ VYKDYMAS

1. Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo privalomumas

JT Chartijos 48 straipsnis patvirtina 25 straipsnyje įtvirtintą narių pareigą priimti ir vykdyti privalomuosius Saugumo Tarybos sprendimus: visos Jungtinių Tautų narės arba Saugumo Tarybos sprendimu kai kurios iš jų turi imtis veiksmų, kad būtų įgyvendinti Saugumo Tarybos sprendimai dėl tarptautinės taikos bei saugumo palaikymo. Jungtinių Tautų narės įgyvendina šiuos nutarimus tiesiogiai, taip pat savo veiksmais per atitinkamas tarptautines institucijas, kurių narės jos yra.

JT Chartijos 48 str. 1 dalis leidžia, kad Saugumo Taryba tokias pareigas nustatytų tik tam tikroms narėms, o 48 str. 2 dalis numato, kad ir kitos tarptautinės organizacijos gali būti

⁹² ST Rezoliucija Nr. 678, lapkričio 29, 1990; Sarooshi, D., *The United Nations and Development of Collective Security*, 1999, p. 177-180.

įtrauktos į JT kolektyvinio saugumo sistemą. Svarstant JT Chartijos projektą San Francisko konferencijoje buvo nutarta, kad kolektyvinio saugumo sistema iš skirtingų narių reikalaus ir skirtingų indėlių į šią sistemą. Buvo tikimasi, kad galingosios valstybės daugiausiai prisidės prie veiksmingos kolektyvinio saugumo sistemos formavimo. Sisteminis ir istorinis Chartijos interpretavimas paremia požiūrį, jog mažas, silpnas ar neutralias nares galima atleisti nuo dalyvavimo prievartos veiksmuose.

Teisės doktrinoje buvo nagrinėjamas klausimas, ar gali Saugumo Taryba tik vienai valstybei narei skirti vykdyti tam tikrus kolektyvinio saugumo veiksmus (nepaisant to, kad JT Chartija 48 straipsnis naudoja daugiskaitos formuluotę; „kai kurios“ valstybės turi imtis veiksmų)? Buvo prieita prie išvados, kad Saugumo Taryba gali vienai valstybei narei paskirti vykdyti tam tikrus veiksmus. Tokia išvada aiškinama tuo, kad JT Chartijos 48 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę pasirinkti, kokių veiksmų imtis, todėl naudodamasi šia diskrecijos laisve Saugumo Taryba gali ir *vienai* konkrečiai valstybei narei paskirti vykdyti tam tikrus kolektyvinio saugumo veiksmus.⁹³ Praktikoje šia teise Saugumo Taryba pasinaudojo, kai Jungtinę Karalystę paragino imtis veiksmų prieš Rodeziją ir užkirsti kelią naftos pristatymui. Dažniausiai Saugumo Tarybos privalomieji sprendimai taikyti JT Chartija 41 straipsnio priemonės buvo skirti visoms valstybės narėms (visuotinai taikomi).

1.1. Valstybių narių neutraliteto statusas ir kolektyvinio saugumo priemonių vykdymas

Tradiciškai neutraliomis laikomos valstybės – Austrija ir Šveicarija – tvirtina, kad tarptautinė bendruomenė turėtų pripažinti jų neutralitetą ir dėl šio statuso valstybės turėtų būti atleistos nuo tokių kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo, kurios yra nesuderinamas su jų neutraliteto statusu. JT Chartijos 48 straipsnis numato galimybę, kad kai kurios valstybės gali būti atleistos nuo kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo, tačiau ši galimybė turi būti traktuojama kaip taisyklės išimtis.

Teorijoje teigiama, kad ne visos kolektyvinio saugumo priemonės automatiškai yra nesuderinamos su neutraliteto statusu. Tai patvirtina ir valstybių praktika. Pavyzdžiui, Kuveito krizėje Austrija vykdė ekonominėse sankcijas prieš Iraką bei suteikė oro tranzito teisę JT pajėgoms. Šveicarija vykdė ekonomines sankcijas. Austrijos vyriausybė pareiškė, kad galimi prieštaravimai tarp valstybės neutraliteto statuso ir pareigos vykdyti kolektyvinio saugumo priemones bus sprendžiami kiekvienu konkrečiu atveju.

⁹³ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 777.

Doktrinoje pateikiami siūlymai į neutraliteto statusą atsižvelgti taikant tik karines priemones. Tuo tarpu visos ekonominės kolektyvinio saugumo priemonės turėtų būti vykdomos, kadangi siūloma neutraliteto samprata neapimtų „ekonominio neutralumo“.

1.2. Kolektyvinio saugumo priemonių vykdymas per kitas tarptautines organizacijas

JT Chartija 48 straipsnio 2 dalis į kolektyvinio saugumo priemonių vykdymą siekia įtraukti kuo daugiau tarptautinių subjektų. Įgyvendinant kolektyvinio saugumo priemones dažnai yra pasitelkiamos JT specializuotosios institucijos, įvairios tarptautinės organizacijos, netgi tokios, kurios neturi tarptautinio teisinio statuso pvz., tarptautinės įmonės (transnacionalinės korporacijos). Europos Sąjunga JT sankcijas paprastai įgyvendina pirmiausia per Bendrą Užsienio ir Saugumo Politiką, o vėliau – ir priimdama Europos Bendrijų embargo rezoliucijas.

Tiesa, vykdant kolektyvinio saugumo priemones įvairias tarptautines organizacijas galima pasitelkti tik su sąlyga, kad šių organizacijų narėmis yra JT valstybės narės. Svarbu pabrėžti, kad JT Chartijos 48 straipsnio 2 dalis teises pareigas sukuria ne organizacijoms, o būtent JT narėms, esančioms tose organizacijose. Kadangi tik narės, o ne organizacijos, yra įpareigosotos laikytis JT Chartijos.

Pastaraisiais metais, buvo siekiama sudaryti susitarimus su kai kuriomis tarptautinėmis organizacijomis, specializuotomis JT įstaigomis. Tokiu būdu tarptautinės organizacijos būtų tiesiogiai įpareigosotos vykdyti kolektyvinio saugumo priemones.

Pavyzdžiui, susitarimai tarp ECOSOC ir tarp specializuotųjų įstaigų (ILO, UNESCO, FAO, ICAO, WHO, IMO/IMCO, ir IAEA) įtvirtina įpareigojimą „suteikti tokią pagalbą Saugumo Tarybai, kokios pastaroji gali pareikalauti vykdant Saugumo Tarybos sprendimus dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo“.

Esant tokiems susitarimams, Saugumo Taryba Korėjos⁹⁴ ir Kongo⁹⁵ atvejais (taip pat ir kitais atvejais, kai ėmėsi veiksmų pagal 41 straipsnį⁹⁶) tiesiogiai rėmėsi jau ir specializuotomis įstaigomis (o ne vien tų įstaigų narėmis).

Vykdant kolektyvinio saugumo veiksmus, JT bendradarbiavimas tik su finansinėmis institucijomis buvo problematiškas.⁹⁷ Nenorą vykdyti tam tikras sankcijas buvo mėginama

⁹⁴ ST Rezoliucija Nr. 85, liepos 31, 1950, para.4

⁹⁵ ST Rezoliucija Nr. 145, liepos 22, 1960, para 4

⁹⁶ Dėl Rodezijos: ST Rezoliucija Nr. 232, gruodžio 16, 1966; ST Rezoliucija Nr. 253, gegužės 29, 1968, para 22; dėl Pietų Afrikos: ST Rezoliucija Nr. 418, lapkričio 4, 1977; dėl Irako - ST Rezoliucija Nr. 670, rugsėjo 25, 1990, para. 11.

⁹⁷ Partan, G., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, iš: *EPIL IV*, p. 1093 *et seq*; GA Res. 2054 A (XX), gruodžio. 19, 1965; 2105 (XX), gruodžio. 20, 1965; 2107 (XX), gruodžio. 21, 1965; Edwards, R.W., International Monetary Collaboration, 1985, p. 50.

teisinti tuo, kad priimdamos sprendimus, finansinės institucijos negali būti įtakojamos politinių aspektų. Tačiau apolitinis finansinių institucijų pobūdis negali trukdyti jų veiksmams vykdant kolektyvinio saugumo priemones (apolitinis tokių institucijų pobūdis nėra pagrindas, kuriuo narės galėtų dangstyti siekdamas išvengti savo išipareigojimų pagal Chartiją.) Todėl pavyzdžiui, Kuveito krizėje finansinės institucijos visiškai parėmė JT priimtus sprendimus.

1.3. Regioninės tarptautinės organizacijos ir kolektyvinis saugumas

JT Chartija numato galimybę valstybėms kurti regionines kolektyvinio saugumo sistemas (jos būtų skirtos imtis regioninių veiksmų dėl regione iškilusių grėsmių). Tačiau JT Chartija aiškiai nurodo, kad tokių regioninių kolektyvinio saugumo sistemų veiksmams turi pritarti JT Saugumo Taryba. Todėl teisinga būtų pritarti požiūriui, kad tokios regioninės sistemos veikia ne savarankiškai, o tik gavusios JT Saugumo Tarybos leidimą. Vadinasi, tokios regioninės kolektyvinio saugumo sistemos veikia JT kolektyvinio saugumo sistemos struktūroje ir atlieka tarsi pagalbinio organo funkcijas. JT Chartijos 53 straipsnio 1 dalis nustato „Saugumo Taryba, jei tai tikslinga, naudojasi regioniniais susitarimais ar institucijomis vykdydama prievartos veiksmus.“

Yra 2 galimybės: Saugumo Taryba gali nuspręsti dėl prievartos priemonių ir pasinaudoti regioniniais susitarimais ar institucijomis, kad įvykdytų tas priemones, arba regioninės institucijos nusprendžia dėl būtinybės taikyti prievartos priemones ir kreipiasi į Saugumo Tarybą, kad pastaroji leistų tas priemones įgyvendinti (duotų įgaliojimą veikti).

Saugumo Tarybai kyla atsakomybė tiek už prievartos veiksmų vykdymą per regionines organizacijas, tiek dėl tų veiksmų, kuriuos vykdo regioninės organizacijos iš Saugumo Tarybos gavusios leidimą veikti.

Regioniniai susitarimai ar institucijos

Regioninis susitarimas – tai toks susitarimas, kai dvi ar daugiau valstybės ar tarptautinės organizacijos susivienija drauge geografinių, kultūrinių ar istorinių ryšių pagrindu ir kartu siekia apsaugoti taiką. Pradinės JT Chartijos VIII skyriaus regioninės organizacijos buvo Arabų Valstybių Lyga⁹⁸ ir vėliau suformuotos Amerikos valstybių Organizacija⁹⁹ ir Afrikos Sąjungos Organizacija.¹⁰⁰ Po Šaltojo karo ir iširus Sovietų Sąjungai, Europos Saugumo ir

⁹⁸ Apie Arabų Valstybių Lygą – Macdonald, R., *The League of Arab States*, 1965; Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., *Tarptautinės organizacijos*, 2001, p. 654-664.

⁹⁹ Apie Amerikos valstybių Organizaciją – Fenwick, C. G., *The Organization of American States*, 1963; Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., *Tarptautinės organizacijos*, 2001, p. 602-636

¹⁰⁰ Herkinson, p. 46; Apie Afrikos Sąjungos Organizaciją – Ofosu-Amaah, p. 80-94; Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., *Tarptautinės organizacijos*, 2001, p. 636-654.

Bendradarbiavimo Organizacija (ESBO)¹⁰¹, bei Nepriklausomų Valstybių Sandrauga (NVS)¹⁰² deklaravo esančios regioninės institucijos Chartijos VIII skyriaus prasme.

Tai atspindi JT Generalinio sekretoriaus siekį išplėsti regioninių susitarimų sąvoką ir šią sąvoką įtraukti „Generalinio sekretoriaus draugus“ ir kitas regionines organizacijas tokias kaip Europos Bendrija (EB)¹⁰³, Vakarų Europos Sąjunga (VES)¹⁰⁴ ir NATO.

Persijos Bendradarbiavimo Taryba (Gulf Co-operation Council), Islamo Konferencijos Organizacija (Organization of the Islamic Conferenc) – dar niekada nesikreipė į JT remdamasi Chartijos VIII skyriumi. Vakarų Afrikos Valstybių Ekonominė Bendrija (Economic Community of West African States) – tuo metu nedalyvaujant nuolatiniam Saugumo Tarybos nariui, ėmėsi veiksmų Liberijoje be Saugumo Tarybos leidimo.

2. Bendradarbiavimas vykdamas kolektyvinio saugumo priemones

JT Chartijos 49 straipsnis įtvirtina kad valstybės narės tarpusavyje turi bendradarbiauti vykdydamos kolektyvinio saugumo priemones. („Jungtinių Tautų narės turi vieningai teikti tarpusavio pagalbą įgyvendinant priemones, dėl kurių sprendimą priėmė Saugumo Taryba“) Šis reikalavimas reglamentuoja teises ir pareigas tarp JT narių. JT Chartijos 48 straipsnis sukuria pareigas dviem aspektais: pirma, turi bendradarbiauti tos valstybės, kurios bendrai įgyvendina konkrečias kolektyvinio saugumo priemones, ir antra, šis straipsnis išreiškia reikalavimą, kad kitos narės (nors tiesiogiai ir nedalyvaujančios kolektyvinio saugumo veiksmuose) teiktų pagalbą pastarosioms valstybėms. Vadinasi, JT Chartijos 49 straipsnis įtvirtina principą, kad Saugumo Tarybos sprendimai sukuria pareigas visoms valstybėms narėms, netgi toms kurioms nėra tiesiogiai pavesta įgyvendinti kolektyvinio saugumo priemones. Teorijoje vyrauja požiūris, kad JT Chartijos 49 straipsnio negalima pasitelkti sprendžiant klausimą dėl taikos operacijų išlaidų pasidilinimo.

Be to, iš jokios valstybės narės negali būti reikalaujama suteikti karines pajėgas (nes tai turi būti numatyta specialiuose susitarimuose, sudarytuose pagal JT Chartijos 43 straipsnį). Tai žymiai apriboja JT Chartijos 49 straipsnio taikymo apimtį, kadangi pagal 43 str. specialūs susitarimai turi būti sudaryti ne tik dėl ginkluotųjų pajėgų suteikimo, bet ir dėl pagalbos, bei „atitinkamų aptarnavimo priemonių“ ir tranzito teisės. Dėl šių priešasčių JT Chartijos 49

¹⁰¹ Apie Europos S ir Bendradarbiavimo Organizaciją (ESBO) plačiau – Badinter; Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., Tarptautinės organizacijos, 2001, p. 719-743.

¹⁰² Apie Nepriklausomų Valstybių Sandraugą (NVS) plačiau – Petrauskas, Z., Saladžius, J., Žalimas, D. ir Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Tarptautinės organizacijos, 2001, p. 685-719.

¹⁰³ Apie Europos Bendriją (EB) plačiau - Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., Tarptautinės organizacijos, 2001, p. 848-907.

¹⁰⁴ Apie Vakarų Europos Sąjunga (VES) plačiau - Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., Tarptautinės organizacijos, 2001, p. 981-1011.

straipsnį siūloma aiškinti tik kaip nustatantį bendro pobūdžio *pareigą nekliudyti* Saugumo Tarybos priimtų kolektyvinio saugumo priemonių vykdymui.

3. Konsultacijos

Pagal JT Chartijos 50 straipsnį, jeigu Saugumo Taryba prieš kurią nors valstybę imasi prevencinių ar prievartos priemonių, bet kuri kita valstybė, nesvarbu, ar ji yra Jungtinių Tautų narė, ar ne, susidūrusi su ypatingomis ekonominėmis problemomis, kilusiomis dėl minėtų priemonių vykdymo, turi teisę konsultuotis su Saugumo Taryba dėl šių problemų sprendimo.

Teorijoje teigiama, kad šis Chartijos straipsnis suteikia teisę konsultuotis dviem atvejais: pirma, kai valstybei, kuri *pati* vykdo kolektyvinio saugumo priemones, iškyla ekonominių sunkumų, ir antra, valstybei, kuri nors pati ir nevykdo kolektyvinio saugumo priemonių, ekonominiai sunkumai iškyla dėl *kitų* narių vykdomų kolektyvinio saugumo veiksmų. Tokiais atvejais valstybė narė turi teisę konsultuotis su Saugumo Taryba. Saugumo Taryba kiekvienu atveju sprendžia ar taikyti, kokias nors „lengvatas“. Tarptautinis teisingumo teismas, bei kiti šaltiniai¹⁰⁵ nurodo, kad Saugumo Taryba gali priimti sprendimą atleisti narę nuo tolesnio kolektyvinio saugumo priemonių vykdymo arba gali šiai narei pasiūlyti finansinę paramą.

Praktikoje valstybės narės teisę konsultuotis įgyvendino per Kuveito krizę. Iškart po to, kai Saugumo Taryba paskyrė sankciją, eilė valstybių (1990 m. gruodžio mėn. jų buvo 20) kreipėsi dėl pagalbos. Saugumo Taryba Sankcijų Komitetui pavedė išnagrinėti šiuos valstybių prašymus. Komitetas rekomendavo, kad atitinkamos valstybės nebūtų atleistos nuo sankcijų vykdymo, vietoje to Sankcijų Komitetas rekomendavo, kad tarptautinė bendruomenė atitinkamoms valstybėms suteiktų ekonominę pagalbą.¹⁰⁶

2000 metų balandžio mėnesį Saugumo Tarybos narės nutarė sukurti darbo grupę, kuri nagrinėtų galimas sankcijų pasekmes. Šiai darbo grupei buvo skirta sukurti bendro pobūdžio rekomendacijas dėl pagalbos toms valstybėms, kurios vykdo kolektyvinio saugumo priemones.

¹⁰⁷ Tam, kad būtų pašalinti ekonominiai sunkumai, išskylantys priemones įgyvendinančioms valstybėms, darbo grupė pateikė labai įvairias rekomendacijas: ragino Saugumo Tarybą tiksliau apibrėžti sankcijų turinį, siūlė nustatyti tokias priemones, kurios būtų labiau orientuotos į tikslą, siūlė atsižvelgti į prekybos muitų lengvatas ir kita.

¹⁰⁵ *Certain expenses of the United Nations (1961-1962)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1962, p. 151, 169.

¹⁰⁶ S/21786, rugsėjo 18, 1990; S/22021/Add. 1, gruodžio 21, 1990.

¹⁰⁷ SC S/2000/319, balandžio 17, 2000.

4. Teisė dalyvauti priimant sprendimus dėl kolektyvinio saugumo priemonių

JT Chartijos 44 straipsnis taip pat modifikuoja tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą – suteikia teisę valstybei narei dalyvauti priimant sprendimą dėl kolektyvinio saugumo priemonių. Straipsnyje įtvirtinama, kad nusprendusi panaudoti jėgą, Saugumo Taryba, prieš pareikalaudama, kad Taryboje neatstovaujama valstybė narė, vykdydama pagal 43 straipsnį priisiimtus išpareigojimus, suteiktų savo ginkluotąsias pajėgas, turi pakviesti tą narę, jai pageidaujant, dalyvauti priimant Saugumo Tarybos sprendimus dėl jos ginkluotųjų pajėgų dalinių panaudojimo.

Šis straipsnis taikomas toms valstybėms, kurios pagal JT Chartijos 43 straipsnį sudarė specialius susitarimus ir Saugumo Tarybai suteikė savo karines pajėgas. Kadangi susitarimai pagal 43 straipsnį taip ir nebuvo sudaryti - todėl ši norma lieka be praktinės reikšmės. Tačiau šis straipsnis turi tam tikrą teorinę reikšmę JT kolektyvinio saugumo sistemoje.

Pirma, narės turi teisę dalyvauti priimant sprendimus dėl kolektyvinio saugumo priemonių tik tuomet, kai Saugumo Taryba svarsto dėl priemonių, susijusių su ginkluotųjų pajėgų panaudojimu. Be to, atitinkama valstybė narė turi būti sudariusi specialius susitarimus dėl ginkluotųjų pajėgų suteikimo.

Antra, kai aukščiau minėtos sąlygos išpildytos, valstybė narė turi balsavimo teises Taryboje. Tiesa, ši balsavimo teisė yra apribota - valstybė narė gali balsuoti tik dėl klausimo, susijusio su jos suteiktų karinių pajėgų panaudojimo. Balsavimo teisė neapima *visų* kitų klausimų susijusių su prievartos veiksmu.¹⁰⁸

JT Chartijos 44 ir 43 straipsniai apunkina kolektyvinio saugumo priemonių taikymą ir modifikuoja centralizuotą tokių priemonių įgyvendinimo mechanizmą. Pirma, šie straipsniai ginkluotųjų pajėgų panaudojimą padaro priklausomą nuo valstybių narių valios. Antra, netgi jei valstybės narės sudarytų susitarimus su Saugumo Taryba pagal 43 straipsnį ir savo ginkluotąsias pajėgas suteiktų Saugumo Tarybai, pastaroji nebūtų visiškai laisva spręsti dėl tų ginkluotųjų pajėgų panaudojimo - šį sprendimą remiantis 44 straipsniu galėtų įtakoti ginkluotąsias pajėgas suteikusi valstybė). Iš to galima daryti išvadą, kad centralizuotas kolektyvinių saugumo priemonių įgyvendinimas (koks numatytas JT Chartijoje) negali būti visiškai efektyvus.

¹⁰⁸ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 765.

5. Pareiga suteikti ginkluotąsias pajėgas kolektyvinio saugumo priemonių vykdymui

Remiantis JT Chartijos 43 straipsnio 1 dalimi JT narės, su Saugumo Taryba sudaro specialius susitarimus, kuriais įsipareigoja Saugumo Tarybai suteikti ginkluotąsias pajėgas, pagalbą bei atitinkamas aptarnavimo priemones, įskaitant tranzito teisę, kurios būtinos tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti. Atsižvelgiant į tai JT narių pareiga suteikti ginkluotąsias pajėgas kolektyvinio saugumo priemonių vykdymui egzistuoja tik pagal vieną ar kelis specialius susitarimus ir dėl to yra transformuota į *de negotiando et de contrahendo* pareigą.

Valstybės narės gali derėtis dėl minėtų susitarimų sudarymo, tačiau nė viena valstybė narė negali būti verčiama pasirašyti konkretų susitarimą. Todėl pagrindinė valstybių narių pareiga suteikti ginkluotąsias pajėgas negali būti realizuojama tol, kol nėra sudaryti tokie susitarimai.

Be to, Tarptautinis Teisingumo teismas taip pat nurodė, kad į tokių susitarimų turinį galima įtraukti ir nuostatas dėl išlaidų tarp JT ir valstybių narių paskirstymo. Remiantis 43 straipsnio 3 dalimi tokie susitarimai sudaromi tarp JT narės (ar narių grupės) ir Saugumo Tarybos. Tokiu atveju Saugumo Taryba taptų susitariančiąja šalimi. Tačiau Saugumo Taryba neturi savarankiško teisinio subjektiškumo, todėl minėtą straipsnį reikia aiškinti taip, kad Saugumo Taryba tuos susitarimus sudarytų Jungtinių Tautų vardu.

Iki šiol tokių susitarimų pagal JT Chartijos 43 straipsnį sudaryta nebuvo. Praktikoje valstybės suteikia savo ginkluotąsias pajėgas ir vykdo kolektyvinio saugumo priemones *ad hoc* susitarimų pagrindu.

6. Ginkluotųjų pajėgų naudojimo planai ir Karo Štabo komitetas

JT Chartijos 46 straipsnis nustato „Ginkluotųjų pajėgų panaudojimo planus sudaro Saugumo Taryba, Karo štabo komiteto padedama.“ Praktikoje šis straipsnis pritaikytas nebuvo. Tai aiškinama logiškai - karinis planavimas yra formuojamas atsižvelgiant į potencialų karinio konflikto scenarijų ir nukreipiamas prieš galimus priešus. Vadinasi, pasaulinėje organizacijoje toks karinis planavimas būtų nukreiptas prieš narius. Todėl mažai tikėtina, kad Saugumo Taryba ims kurti išankstinius karinius planus nukreiptus prieš valstybes nares.

Tačiau galima viena išimtis. Pavyzdžiui, Pietų Afrikos situacija ilgą laiką buvo laikoma sukeliančia pavojų taikai. Todėl tokia situacija (kai trunka ilgą laiką), teoriškai leidžia išankstinį karinį planavimą.

JT Chartijos 47 straipsnis įkuria Karo Štabo komitetą ir reglamentuoja jo sudėtį ir funkcijas (jos numatytos ir JT Chartijos 26, 45, 46 straipsniuose). Nors Karo štabo komitetas iki

šiol neturėjo žybaus vaidmens, jo teorinė reikšmė kolektyvinio saugumo sistemoje turėtų būti įvertinta.¹⁰⁹ Chartija Karo štabo komitetui patiki 3 funkcijas:

1. patarti ir padėti Saugumo Tarybai visuose kariniuose klausimuose, susijusiuose su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu, ypač karinės Jungtinių Tautų infrastruktūros (kaip numato 43 straipsnis) formavime
2. vadovauti Saugumo Tarybos žinioje esančioms pajėgoms (47 straipsnio 1 ir 2 dalys)
3. patarti dėl nusiginklavimo (47straipsnio 1 dalis, 26 straipsnis)

Komitetas tik pirmąjį iš šių uždavinių vykdė pirmaisiais metais. Tuo tarpu jis nei turėjo galimybę vadovauti JT pajėgoms, nei turėjo didesnės reikšmės sprendžiant nusiginklavimo klausimą (pastarąjį klausimą sprendė alternatyvūs JT organai).

¹⁰⁹ Simma, B., *et al.* (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd edition, 2002, p. 770.

IŠVADOS

Praktikoje tradicinė (teorinė) kolektyvinio saugumo samprata buvo modifikuota. Teorijoje kolektyvinis saugumas apibrėžiamas kaip universali ar regioninė institucionalizuota sistema (tarptautinė organizacija), kurios narės įsipareigojo vieningai atsakyti į bet kokį agresijos aktą ar kitą neteisėtą jėgos panaudojimą, nukreiptą prieš šios sistemos narę. Remiantis tradicine samprata kolektyvinis saugumas yra skirtas reagavimui į neteisėtą jėgos panaudojimą. Jungtinių Tautų Chartijoje kolektyvinis saugumas yra įtvirtintas kaip vienas iš būdų užtikrinti tarptautinį saugumą ir taiką. Kolektyvinis saugumas yra orientuotas į tokių situacijų sprendimą, kurios JT Saugumo Tarybos manymu yra „grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas“. Vadinasi, kolektyvinis saugumas gali pradėti veikti tik tada, kai Saugumo Taryba konstatuoja, kad egzistuoja „grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas“. Kyla kelios problemos:

1. *Nėra pareigos konstatuoti.* Tiek JT Chartijos priėmimo istorija, tiek Chartijos 39 straipsnio taikymo praktika rodo, kad Saugumo Tarybai nekyla *pareiga* konstatuoti faktą apie grėsmę taikai, taikos pažeidimą ar agresijos aktą, net jeigu Saugumo Taryba mano, jog grėsmė taikai ar taikos pažeidimas egzistuoja. JT Chartijos 39 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę, bet ne pareigą veikti. Todėl ši norma vertinama neigiamai - dažnai Saugumo Taryba apkaltinama „išrankumu“ – kai esant panašioms aplinkybėms, vienas situacijas traktuoja kaip „grėsmę taikai, taikos pažeidimą, agresijos aktą“, o kitais atvejais – to nekonstatuoja.
2. *Skirtingas sąvokų aiškinimas.* Sąvokos „grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas“ nėra apibrėžtos, o nuo jų aiškinimo priklauso ar veikia kolektyvinio saugumo sistema. „Taikos pažeidimas ir agresijos aktas“ paprastai apima ginkluotosios jėgos panaudojimo atvejus. Teorijoje numatyta, kad kolektyvinis saugumas veikia tik atsakant į tuos jėgos panaudojimo atvejus, kurie yra nukreipti prieš valstybę. Tačiau praktikoje ši samprata išplečiama; Saugumo Taryba taikė kolektyvinio saugumo priemones ir tais atvejais, kai ginkluota jėga buvo naudojama ir valstybių viduje (nebuvo nukreipta prieš kitą valstybę).
3. *Sąvoka „grėsmės taikai“ yra labai neapibrėžta.* Dėl to galimi įvairūs jos aiškinimai. Remiantis tradiciniu aiškinimu, grėsmė taikai yra grėsmė, kad tarp valstybių kils ginkluotas konfliktas. Tai apima pavyzdžiui neproporcingai dideles valstybių atsakomąsias priemones. Praktikoje Saugumo Taryba išplėtė šios sąvokos turinį ir taikė kolektyvinio saugumo priemones dėl situacijų, kurios tiesiogiai nebuvo susijusios su ginkluotosios jėgos panaudojimu prieš kitą valstybę. Naujausios

tendencijos (Aukšto lygio komisijos ataskaitoje „Saugesnis pasaulis: bendra mūsų atsakomybė“) siūlo įtvirtinti šešias grėsmių saugumui grupes, tai:

- Ekonominės ir socialinės didelio masto problemos, įskaitant skurdą, užkrečiamas ligas ir aplinkos niokojimą;
- Tarptautiniai konfliktai;
- Vidiniai konfliktai, įskaitant pilietinius karus, genocidą ir kitus didelio masto kankinimus;
- Branduolinių, radioaktyvių, cheminių ir biologinių ginklų gamyba ir platinimas;
- Terorizmas;
- Tarptautinis organizuotas nusikalstamumas.

Kai kurios iš šių įvardintų „grėsmių taikai ir saugumui“ jau buvo pripažintos Saugumo Tarybos, tačiau siūlymai situacijas dėl užkrečiamų ligų, aplinkos niokojimo, ar tarptautinio organizuoto nusikalstamumo traktuoti kaip „grėsmę taikai“, yra abejotini.

Svarbu pabrėžti, kad kolektyvinis saugumas yra tik vienas iš būdų užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą. Jungtinių Tautų „arsenale“ yra ir kitų būdų užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą – pavyzdžiui taikus ginčų sprendimas, teisminis ginčo nagrinėjimas, ekonominio ir socialinio pobūdžio veiksmai per specializuotas įstaigas ir panašiai. Todėl komisijos siūlymas visas problemas „užkrauti“ tik kolektyviniam saugumui atrodo nepražištas.

4. *Decentralizuotas kolektyvinio saugumo priemonių įgyvendinimas.* JT Chartijos 44 ir 43 straipsniai apunkina kolektyvinio saugumo priemonių taikymą ir modifikuoja centralizuotą tokių priemonių įgyvendinimo mechanizmą. Pirma, šie straipsniai ginkluotųjų pajėgų naudojimą padaro priklausomą nuo valstybių narių valios. Antra, netgi jei valstybės narės sudarytų susitarimus su Saugumo Taryba pagal 43 straipsnį ir savo ginkluotąsias pajėgas suteiktų Saugumo Tarybai, pastaroji nebūtų visiškai laisva spręsti dėl tų ginkluotųjų pajėgų panaudojimo (ši sprendimą, remiantis 44 straipsniu, galėtų įtakoti ginkluotąsias pajėgas suteikusi valstybė). Saugumo Tarybos praktika tik *įgaliojanti* panaudoti jėgą nukrypsta nuo pradinės kolektyvinio saugumo idėjos. Tradiciškai kolektyvinis saugumas suprantamas kaip kolektyvinis (bendras ir vieningas) privalomas atsakas į grėsmę taikai ir saugumui. Tuo tarpu praktikoje kolektyvinis saugumas yra modifikuojamas tuo atžvilgiu, kad valstybėms narėms paliekama teisė spręsti ar jos pasinaudos įgaliojimu panaudoti jėgą. Vadinas, kolektyvinio saugumo veiksmingumas priklauso nuo valstybių noro ir politinės

valios veikti. Remiantis šiomis priežastimis galima daryti išvadą, kad centralizuotas kolektyvinių saugumo priemonių įgyvendinimas (toks, koks buvo numatytas JT Chartijoje) nėra visiškai efektyvus. Ateityje šie JT kolektyvinio saugumo trūkumai turėtų būti reformuojami.

5. *Kolektyvinio saugumo priemonės nėra nukreiptos vien tik į tarptautinės teisės pažeidėją.* Pagrindinis tokių priemonių tikslas - užtikrinti taiką ir saugumą. Todėl jos gali būti skirtos ir valstybėms, kurios nei pažeidė tarptautinę teisę, nei bandė tai padaryti. Šiuo aspektu JT Chartija modifikuoja tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą. Kadangi tradicinė kolektyvinio saugumo samprata buvo orientuota į galingą kolektyvinį atsaką *prieš agresorių (tai yra tarptautinės teisės pažeidėją)*. O Chartijos nuostata, leidžianti taikyti kolektyvinio saugumo priemones valstybėms, kurios nėra agresorės, išplečia tradicinę kolektyvinio saugumo sampratą, tačiau ši norma yra laikoma pageidaujama ir būtina, nes padeda užtikrinti kolektyvinio saugumo sistemos veiksmingumą ir lankstumą.
6. *Rezoliucijose Saugumo Taryba įgaliojimus panaudoti jėgą išreiškia netiksliai ir daugiaprasmiškai.* Todėl nėra visiškai aišku, kokia apimtimi valstybės narės yra įgalios veikti. Kadangi nėra aiškių ribų, kokias jėgos panaudojimo priemones valstybės gali taikyti, o kokių negali, - akivaizdu, kad sunku užtikrinti, ar valstybės nenukrypsta ir laikos tokių Saugumo Tarybos „įgaliojimų“. Pavyzdžiui, per Antrąjį Persijos karą Saugumo Taryba leido naudoti jėgą tam, „kad būtų atkurta taika ir saugumas regione“. Toks abstraktus įgaliojimas naudoti jėgą pagrįstai išprovokavo kritiką tiek doktrinoje, tiek praktikoje.

SANTRAUKA

Kolektyvinis saugumas: teorija ir praktika

Kolektyvinio saugumo ištakos aptinkamos jau „amžinosios taikos“ teorijose, o praktikoje pirmą kartą kolektyvinį saugumą bandyta įgyvendinti XIX amžiuje. Tradicinė kolektyvinio saugumo sąvoka apibrėžiama kaip universali ar regioninė institucionalizuota sistema (tarptautinė organizacija), kurios narės įsipareigojo vieningai atsakyti į bet kokią agresijos aktą ar kitą neteisėtą jėgos panaudojimą, nukreiptą prieš šios sistemos narę. Šiuo metu pasaulinė kolektyvinio saugumo sistema realizuojama per Jungtinių Tautų organizaciją. JT Chartija nustato, kad pagrindinis Jungtinių Tautų tikslas – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas. Kolektyvinis saugumas yra vienas iš būdų užtikrinti tarptautinę taiką ir saugumą. Kolektyvinio saugumo mechanizmas pradeda veikti dėl tokių situacijų, kurios sukelia grėsmę taikai arba ją pažeidžia. Tradiciškai kolektyvinis saugumas buvo orientuotas į situacijas, susijusias su potencialiu jėgos panaudojimu, sprendimą. Tačiau ilgainiui kolektyvinio saugumo samprata kito.

Saugumo Tarybai yra suteiktos plačios diskrecijos teisės – ji gali spręsti, kurios situacijos turėtų būti traktuojamos kaip grėsmė taikai, taikos pažeidimas ar agresijos aktas. Kaip rodo praktika Saugumo Taryba imasi kolektyvinio saugumo priemonių ir dėl tokių situacijų, kurios nėra susijusios vien tik su jėgos naudojimu, nukreiptu prieš valstybę narę. Saugumo Taryba sprendžia, kokios konkrečios kolektyvinės priemonės turi būti taikomos, siekiant atkurti tarptautinę taiką ir saugumą. Praktikoje Saugumo Taryba išplėtojo ir taikė įvairaus pobūdžio priemones (embargą, kelionių apribojimus, kai kurių finansinių operacijų draudimus, karines priemones ir panašiai).

Šiuo metu egzistuojantis kolektyvinio saugumo mechanizmas pasižymi decentralizuotu kolektyvinių priemonių vykdymu, karinės pajėgos suteikiamos *ad hoc* pagrindu, todėl ir kolektyvinis saugumas labai priklauso nuo valstybių narių solidarumo ir noro veikti.

Siūloma modifikuoti kolektyvinio saugumo mechanizmą - Aukšto lygio komisijos ataskaitoje „Saugesnis pasaulis: bendra mūsų atsakomybė“ teigiama, kad didelio masto skurdas, aplinkos apsaugos pažeidimai, užkrečiamų ligų plitimas - turėtų būti traktuojamos kaip grėsmė taikai ir tokios situacijos turėtų būti sprendžiamos per kolektyvinio saugumo priemones. Tačiau kol kas tiek kritiškas doktrinos požiūris, tiek valstybių *opinio juris* nevisiškai palaiko tokį platų kolektyvinio saugumo interpretavimą.

SUMMARY

Collective Security: Theory and Practice

The origins of collective security are found in the theories of “eternal peace”, and the first time in practice collective security have been realized in XIX century. Traditional conception defines collective security as universal or regional system, which is created to react collectively in the situation when one of the member states is attacked by other member. At present universal collective security system is realized through United Nations. The main purpose of United Nations is to maintain international peace and security. Collective security is one of the ways to maintain international peace and security. The mechanism of collective security is invoked to deal with situations, which are threats to the peace, acts of aggression or other breaches of the peace. Traditionally collective security was orientated to deal with situations, which involved the use of force. However in practice this has been modified.

UN Security Council enjoys wide discretion – it can decide which situations should be regarded as threats to the peace, acts of aggression or other breaches of the peace. As the practice shows Security Council had invoked and decided to use collective measures also in situations which involved not only the use of force.

Security Council decides which collective security measures should be used in order to maintain international peace and security. In practice Security Council developed and used great variety of collective measures – embargo, limitations of international travels, prohibitions of certain financial operations, military enforcement actions and etc. Modern mechanism of collective security is characterized by decentralization; military resources are given on *ad hoc* basis, therefore it strongly depends on member states’ solidarity and willingness to act.

The newest tendencies suggest modifying collective security. It is suggested that poverty, epidemics, serious environmental problems should be regarded as “threat to peace” and therefore those situations should be dealt through the measures of collective security. International law experts point to the risk that the extended conception of collective security could negatively affect the sovereignty of member states. For example, there might be the increased number of interventions to states through the boarder understanding of collective security. However at present day neither the doctrine, nor the *opinio juris* of states fully supports such a broad interpretation of collective security.

ŠALTINIŲ SARAŠAS

1. Norminiai teisės aktai

1. Charter of the United Nations, 1945 birželio 26 diena, Treaty Series No. 993.
2. The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 1970 spalio 24 diena, 25th Session, UN Doc. A/8028 (1970).
3. The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (Helsinki Final Act), 1975 rugpjūčio 1 diena, 14 International Legal Materials, 1292 (1975).
4. Supplement to an Agenda for Peace, sausio 3, 1995, UN Doc. A/50/60-S/1995/1.
5. The Millenium Report, balandžio 3, 2000 UN Doc. A/54/2000.
6. The Covenant of the League of Nations, 1919 birželio 28 diena, *elektroninė versija*: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>.
7. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 2054/A (XX), gruodžio 19, 1965
8. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 2105/(XX), gruodžio 20, 1965
9. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 2107/(XX), gruodžio 21, 1965
10. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 37/119, gruodžio 16, 1982
11. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 38/191, gruodžio 20, 1983
12. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 39/158, gruodžio 17, 1984
13. Generalinės Asamblėjos Rezoliucija Nr. 40/159, gruodžio 16, 1985

JT Saugumo Tarybos dokumentai

Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 54, liepos 15, 1948
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 59, spalio 19, 1948
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 85, liepos 31, 1950
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 145, liepos 22, 1960
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 161, vasario 21, 1961
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 232, gruodžio 16, 1966
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 253, gegužės 29, 1968
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 353, liepos 20, 1974
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 582, balandžio 3, 1982
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 598, liepos 20, 1987
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 660, rugpjūčio 2, 1990
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 687, balandžio 3, 1991
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 688, balandžio 5, 1991
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 692, gegužės 20, 1991
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 794, gruodžio 3, 1992
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 788, lapkričio 19, 1993
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 837, birželio 6, 1993
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 841, birželio 16, 1993
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 864, rugsėjo 15, 1993
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 942, rugsėjo 23, 1994
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 917, gegužės 6, 1994
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1054, balandžio 26, 1996
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1070, rugpjūčio 16, 1996
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1078, lapkričio 9, 1996
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1101, kovo 28, 1997

Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1125, rugpjūčio 6, 1997
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1132, spalio 8, 1997
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1171, birželio 5, 1998
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1173, birželio 12, 1998
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1189, rugpjūčio 13, 1998
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1244, birželio 10, 1999
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1267, spalio 15, 1999
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1269, spalio 19, 1999
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1270, spalio 22, 1999
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1272, spalio 25, 1999
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1289, vasario 7, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1297, gegužės 12, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1302, birželio 8, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1306, liepos 5, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1296, balandžio 19, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1298, gegužės 17, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1291, vasario 24, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1304, birželio 16, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1314, rugpjūčio 11, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1333, gruodžio 19, 2000
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1343, kovo 7, 2001
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1373, rugsėjo 28, 2001
Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 1409, gegužės 14, 2002

Kiti JT dokumentai

UN Doc. A/47/277, S/2411, birželio 17, 1992
UN Doc. S/1903, iš ILM 26 (1987)
UN Doc. S/19045, iš ILM 26 (1987)
UN Doc. S/1995/234, kovo 29, 1995
UN Doc. S/1995/300, balandžio 13, 1995
UN Doc. S/1999/92, sausio 29, 1999
UN Doc. A/55/305-S/2000/809, rugpjūčio 21, 2000
UN Doc. S/2000/915, spalio 4, 2000
UN Doc. S/2001/241, kovo 20, 2001
UN Doc. S/2001/436, gegužės 2, 2001
UN Doc. S/2001/695, liepos 13, 2001
UN Doc. S/PRST/1999/34, lapkričio 30, 1999
UN Doc. S/PV.2933, rugpjūčio 6, 1990
UN Doc. S/PV.2977, vasario 14, 1991
UN Doc. S/PV.3975, vasario 10, 1999
UN Doc. UNMIK/REG/1999/24, gruodžio 12, 1999
UN Doc. UNMIK/REG/2000/1, sausio 14, 2000
UN Doc. UNMIK/REG/2000/38, birželio 30, 2000
UN Doc. UNTAET/REG/1999/1, lapkričio 27, 1999
UN Doc. UNTAET/REG/1999/2, gruodžio 2, 1999

JT parengtos ataskaitos ir pranešimai

UN Press Release SG/SM/1200, balandžio 24, 1991.
UN Press Release SC/6488, kovo 19, 1998.
A Brief Overview of Security Council Applied Sanctions, [elektroninė versija:
[http://www.un.org/sc/committees/sanctions/overview.pdf.](http://www.un.org/sc/committees/sanctions/overview.pdf)]

- „The Experience of the United Nations in Administering Arms Embargoes and Travel Sanctions“
elektroninė versija:
<http://www.un.org/sc/committees/sanctions/background.pdf>.
- Memorandum of the Legal Staff of the UN, birželio 15, 1976, UNJYB (1976)
- Report of Committee I/I, UNCIO VI, Doc. 944 I/1/34(1).
- Report of Committee III/3, UNCIO XII, Doc. 881/3/46.
- Report of Mr. Paul-Boncour, Rapporteur, on Chapter VIII, sect. B, UNCIO XII, Doc. 881 III/3/46.
- Report of the ILC, ILC Yearbook 2 (1979).
- Report of the Military Staff Committee „General Principles Governing the Organization of the Armed Forces made Available to the SC by Member Nations of the United Nations“, SCOR (2), Speccial Supp. 1; UNYB (1946-1947).
- Report of the SG, UN Doc. S/2000/194, kovo 8, 2000.
- Annan, K. A., Report on the Prevention of Armed Conflict, 2002 balandžio 20 diena, elektroninė versija: <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/un-conflprev-07jun.htm>.
- Annan, K. A., “Follow-up to the outcome of the Millennium Summit”, iš: Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility, 2004 gruodžio 2 diena, UN Doc. A/59/565, psl. 1-5, elektroninė versija: <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>.
- Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility, 2004 gruodžio 1 diena, UN Doc. A/59/565, elektroninė versija: <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>.

2. Specialioji literatūra ir akademiniai darbai

- Akehurst, M. ir Malanczuk, P., A Modern Introduction to International Law, 7th edition, 1997.
- Angelet N., International Law Limits to the Security Council, iš: *United Nations Sanctions and International Law*, 2001.
- Armstrong, D., Lloyd, L. ir Redmond, J., International Organisation in World Politics, 3rd edition, 2004.
- Cassese A., International Law in a Divided World, 1986.
- Chesterman S., Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention in International Law, 2001.
- Claude I., Swords into Plowshares: The Problem and Progress of International Organization, 4th edition, 1984.
- Conforti B., The Law and Practice of the United Nations, 2nd edition, 2000.
- Cortright D. ir Lopez, G.A., The Sanctions Decade, 2000.
- Crawford N.C. ir Klotz, A., How Sanctions Works: Lessons from South Africa, 1999.
- Delbruck J., Collective Security, iš: *EPIL I*.
- Delbruck J., Collective Self-Defence, iš: *EPIL I*.
- Dinstein Y., War, Agression and Self-Defense, 3rd edition, 2001.
- Dubey M., Comments on the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, iš: *Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, Yale Center for the Study of Globalization, 2005, psl. 55-70, elektroninė versija: http://www.ycsg.yale.edu/core/forms/Reforming_un.pdf*.
- Edwards R.W., International Monetary Collaboration, 1985.
- Fenwick, C. G., The Organization of American States, 1963.
- Gardam J.G., Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action, iš: *Mich. J Int'l. L* 17, 1996.

- Gill T.D., Legal and Some Political Limitations on the Power of the UN Security Council to Exercise its Enforcement Powers Under Chapter VII of the Charter, *iš: NYIL* 26 (1995).
- Higgins R., The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations, 1963.
- Kelsen, H., Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations, *iš: AJIL* 42 (1948).
- Khare S., Use of Force under the UN Charter, 1985.
- Knight A. W., A More Secure World? A Critique of the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, *iš: Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, Yale Center for the Study of Globalization, 2005, psl 109-125, elektroninė versija: http://www.ycsg.yale.edu/core/forms/Reforming_un.pdf.*
- Kooijmans P., Provisional Measures of the UN Security Council, *iš: Reflections on International Law from the Low Countries: in Honour of Paul de Waart*, 1998.
- Kritsiotis D., Security Council Resolution 1101 (1997) and the Multinational Protection Force of Operation Alba in Albania, *iš: Leiden J Int'l L.* 12 (1999).
- Macdonald, R., The League of Arab States, 1965.
- Neuhold, H., Peace, Threat to, *iš: EPIL* IV, 1982.
- Nolte G., The Limits of the Security Council's Powers and its Functions in the International Legal System; Some Reflections, *iš: The Role of Law in International Politics*, 2000.
- Osterdahl I., Threat to the Peace, 1998.
- Partan, G., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *iš: EPIL* IV.
- Prill, N.J., Observers, *iš: EPIL* IV, 1982.
- Randelzhofer, A., Use of Force, *iš: EPIL* IV, 1982.
- Ratner, S. R., The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict After the Cold War, 1995.
- Reisman, W. ir Stenvick, D. L., The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes, *iš: EJIL* 9 (1998).
- Sarooshi, D., The United Nations and Development of Collective Security, 1999.
- Schachter, O., International Law in Theory and Practice, 2nd edition, 1991.
- Simma, B., *et al.* (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, 2nd edition, 2002.
- Suy, E., United Nations Peace-Keeping-System, *iš: EPIL* IV, 1982.
- Sutterlin, J. S., Some Thoughts—Mostly Cautionary—on the Recommendations of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, *iš: Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, Yale Center for the Study of Globalization, 2005, psl. 167-182, elektroninė versija: http://www.ycsg.yale.edu/core/forms/Reforming_un.pdf.*
- Zemanek, K., Is the Security Council the Sole Judge of its Own Legality?, *iš: Liber Amicorum Mohammed Bedjaoui*, 1999.
- Žalimas, D., Žaltauskaitė-Žalimienė, S., Petrauskas, Z. ir Saladžius, J., Tarptautinės organizacijos, 2001.

3. Praktinė medžiaga ir jurisprudencija

Tarptautinis Teisingumo teismas

- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory opinion, ICJ Reports 1996.
- Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention Arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*, (Provisional Measures), ICJ Reports 1992.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, (Nicaragua vs. USA), Jurisdiction and Admissibility, ICJ Reports 1986.
Certain expenses of the United Nations (1961-1962), Advisory Opinion, ICJ Reports 1962.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai
(International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia - ICTY)

ICTY, Appeals Chamber, Judgment of October 2, 1995, *Tadic* (Jurisdiction), iš: ILM 35 (1996).
ICTY, Appeals Chamber, Judgment of October 29, 1997, *Blaskic*, ILC Yearbook 2 (1979).

Europos Teisingumo teismas

European Court of Justice, Judgement of July 30, *Bosphorus*, ECJ Reports 1996.

Nacionaliniai teismai

Bradley vs. The Commonwealth of Australia, iš: Australian Law Journal 47 (1979).
The Judgment of the German Federal Court of Justice of September 28, 1995, NJW 1996.
Diggs vs. Dent, U.S. District Court D.C., iš: ILM 14 (1975).
Diggs et al. vs. Shultz et al., U.S. Court of Appeals D.C., iš: ILM 11 (1972).